

บทสรุปผู้บริหาร

โครงการหลวงโมเดล: แนวปฏิบัติที่ดีของการพัฒนาทางเลือก
เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม
บนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน

ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม

๓ **ความเป็นมา**
 “๕๐ ปี มุลินธิโครงการหลวง..โครงการหลวงโมเดล: การปฏิบัติที่ดีของการพัฒนาทางเลือก
 เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน”

๕ **ศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูง
 อย่างยั่งยืนแบบโครงการหลวง**

- ๖ ❖ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา..ตามแบบโครงการหลวง
- ๙ ❖ ขั้นตอนสำคัญและแนวทางการพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูงของโครงการหลวง

๑๘ **คุณูปการของโครงการหลวงต่อสภาวะทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม**

- ๑๘ ❖ การเป็นแบบอย่างที่ดีของการพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูงตามแบบโครงการหลวง
- ๒๐ ❖ คุณูปการที่ได้รับการยอมรับในระดับประเทศและระดับนานาชาติ
- ๒๑ ❖ คุณูปการของโครงการหลวงในมิติเศรษฐศาสตร์

๒๓ **โครงการหลวงโมเดลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**

- ๒๓ ❖ **ระยะที่ ๑** ระยะเริ่มต้น: บุกเบิก วิจัย พัฒนา
- ๒๓ ❖ **ระยะที่ ๒** การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง: กินดี อยู่ดี มีความสุข...ผลสำเร็จเป็นที่ประจักษ์
- ๒๔ ❖ **ระยะที่ ๓** การพัฒนาตามแบบโครงการหลวง: ต้นแบบการพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูง
 ขยายผลสู่พื้นที่สูงอื่นและพัฒนาสู่สากล
- ๒๕ ❖ **ระยะที่ ๔** สืบสาน รักษา ต่อยอดงานโครงการหลวง

๒๖ **สืบสาน รักษา ต่อยอด..งานพัฒนาทางเลือกที่มั่นคงและยั่งยืนตามแบบโครงการหลวง**

- ๒๖ ❖ สืบสาน..พระราชาไชบายและการพัฒนาทางเลือกที่ยั่งยืนตามแบบโครงการหลวง
- ๒๗ ❖ รักษา..เป้าหมายและความสำเร็จของโครงการหลวงเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- ๒๗ ❖ ต่อยอด..การพัฒนาเพื่อชาวเขา ชาวเรา และชาวโลก
 - ๒๙ • การนำรูปแบบความสำเร็จของโครงการหลวงโมเดลไปต่อยอด
 การพัฒนาพื้นที่อื่นทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ
 - ๓๒ • โครงการหลวงโมเดลกับการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (UN-SDGs)

๓๔ **สถาบันเรียนรู้การพัฒนาพื้นที่สูง มุลินธิโครงการหลวง**

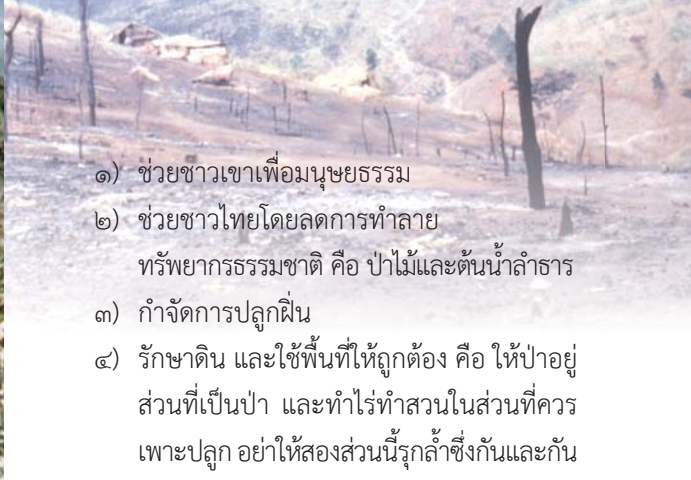
ความเป็นมา

ROYAL PROJECT
THAILAND

ในอดีตพื้นที่สูงทางภาคเหนือของประเทศไทย เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และเป็นแนวป้องกันประเทศ โดยเฉพาะด้านทิศเหนือ และทิศตะวันตก อีกทั้งยังเป็นแหล่งกำเนิดของกลุ่มน้ำต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มน้ำแม่ปิง กลุ่มน้ำแม่กก กลุ่มน้ำแม่แตง กลุ่มน้ำแม่แจ่ม และกลุ่มน้ำน่านที่มีความสำคัญต่อการทำการเกษตร และการดำรงชีพของคนพื้นราบในภาคเหนือ และภาคกลางของประเทศไทย นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๙ บริเวณพื้นที่สูงซึ่งเป็นจุดกำเนิดของกลุ่มน้ำต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น มีปัญหาถูกทำลายจากการทำไร่เลื่อนลอยของประชาชนบนพื้นที่สูง ซึ่งยากจน แร้นแค้น ขาดแคลนอาหาร และมีคุณภาพชีวิตต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ประชากรกว่า ๑,๖๐๐,๐๐๐ คน ในพื้นที่ ๒๐ จังหวัด ต้องดำรงชีพด้วยการทำการเกษตรแบบดั้งเดิม และทำไร่เลื่อนลอยเพื่อยังชีพ ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การปลูกฝิ่นของชาวเขา ซึ่งเป็นพืชเสพติดและผิดกฎหมายทั้งของประเทศไทยและสากล ที่ต้องหมุ่นเวียนย้ายพื้นที่ปลูกไปเรื่อย ๆ ส่งผลให้ป่า ดิน และน้ำ บนพื้นที่สูงถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก เกิดเป็นภูเขาหัวโล้น ดินพังทลาย และเกิดน้ำท่วมในพื้นที่ราบ รัฐบาลไทยจึงได้เข้าไป

ดำเนินการแก้ไขปัญหา ด้วยการช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงเหล่านี้ ภายใต้การดูแลของกองพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย แต่ปัญหาต่าง ๆ ยังคงมีอยู่ โดยพบว่า ป่าต้นน้ำลำธารทางภาคเหนือถูกทำลายไปประมาณปีละ ๑๐๐,๐๐๐-๒๐๐,๐๐๐ ไร่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๔)

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหาจักร บรมนาถบพิตร (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙) สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง และพระบรมวงศ์ ได้เสด็จแปรพระราชฐานไปยังจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเยี่ยมเยียนราษฎรในพื้นที่ภาคเหนือ ทรงทราบปัญหาความยากจน แร้นแค้น สุขอนามัยและการศึกษาที่ต่ำกว่ามาตรฐาน การทำการเกษตรแบบดั้งเดิม และการปลูกฝิ่นของชาวเขาที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง ซึ่งส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและความมั่นคงของประเทศ จึงทรงมี

พระราชประสงค์ที่จะช่วยเหลือชุมชนชาวเขาเหล่านี้ ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิต สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ในรูปแบบ “การพัฒนาแบบทางเลือก” ขึ้น โดยในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จัดตั้ง **“โครงการพระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขา”** ต่อมาได้ปรับเปลี่ยนเป็น **“โครงการหลวง”** เพื่อพัฒนาชุมชนชาวเขา โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ **เพื่อมนุษยธรรม และความมั่นคงของประเทศชาติ** ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้เปลี่ยนสถานภาพเป็น **“มูลนิธิโครงการหลวง”** เพื่อให้เป็นองค์กรนิติบุคคลที่มีกฎหมายรองรับ สามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่องมั่นคง และทรงพระราชทานหลักการปฏิบัติที่สำคัญยิ่งในการดำเนินงานพัฒนาทางเลือก บนพื้นที่สูง ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อันนับเป็นรากฐานสำคัญเพื่อสร้างความสมดุลของการพัฒนาทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ที่มุ่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา และสร้างความสมดุลทุกด้านให้แก่ชีวิตผู้คนในชุมชน และพระราชทานแนวทางการปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาชุมชนชาวเขา (Royal Project Way of Working) ได้แก่ (๑) ลดขั้นตอน (๒) เร็ว ๆ เข้า (๓) ปิดทองหลังพระ และ (๔) ช่วยชาวเขาให้ช่วยตนเอง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์สำคัญของโครงการหลวง ประกอบด้วย

- ๑) ช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม
- ๒) ช่วยชาวไทยโดยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าไม้และต้นน้ำลำธาร
- ๓) กำจัดการปลูกฝิ่น
- ๔) รักษาดิน และใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง คือ ให้ป่าอยู่ส่วนที่เป็นป่า และทำไร่ทำสวนในส่วนที่ควรเพาะปลูก อย่ทำให้สองส่วนนี้รุกร้าซึ่งกันและกัน

การปฏิบัติงานของโครงการหลวงได้รับความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมของอาสาสมัครจากหน่วยงานราชการ และสถาบันการศึกษา ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ อาทิ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และมหาวิทยาลัยอื่น ๆ รวมทั้งหน่วยงานจากต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ ได้แก่ หน่วยงาน USDA/ARS กระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกา รัฐบาลนิวซีแลนด์ ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น ได้หวน United Nation/Thai Program for Drug Abuse Control: UNPDAC (ปัจจุบันคือ สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ United Nations Office on Drugs and Crime-UNODC)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงพระราชทานแนวทางการปฏิบัติงานการพัฒนาทางเลือก โดยการขับเคลื่อนด้วย **“หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”** และหลักการทรงงาน ๓ ประการ คือ **เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา** เพื่อสร้างความสมดุลให้แก่ชีวิตผู้คนในชุมชนในทุก ๆ ด้าน อันเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาบนพื้นที่สูงของประเทศไทย อาจถือได้ว่าประเทศไทยเป็นประเทศแรกที่เริ่มดำเนินแนวทางพัฒนาทางเลือก โดยการบูรณาการพัฒนาแบบองค์รวม ที่สั่งสมแนวปฏิบัติมาตลอดระยะเวลา ๕๐ ปี จนเกิดผลสำเร็จ เป็นรูปธรรมสามารถเป็นแบบอย่างให้แก่พื้นที่สูงอื่น ๆ ทั้งในและต่างประเทศตามเป้าหมายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ

ROYAL PROJECT
THAILAND

ศาสตร์พระราช

เพื่อการพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนแบบโครงการหลวง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ พระราชทานพระราชดำริเรื่อง **“ช่วยชาวเขาและโครงการชาวเขา”** เมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ณ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเสมือนนโยบาย เป้าหมาย และแนวทางการปฏิบัติงานที่สำคัญของโครงการหลวง ความว่า...

“เรื่องที่จะช่วยชาวเขาและโครงการชาวเขานั้นมีประโยชน์โดยตรงกับชาวเขาเพื่อที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวเขามีความเป็นอยู่ดีขึ้น สามารถเพาะปลูกสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นรายได้กับเขาเองที่มีโครงการเช่นนี้ จุดประสงค์อย่างหนึ่งคือมนุษยธรรมอยากที่จะให้ผู้อยู่ในที่ทุรกันดารสามารถที่จะมีความรู้และพียงตัวให้มีความเจริญได้ อีกอย่างหนึ่งก็เป็นเรื่องช่วยในทางที่ทุกคนเห็นว่าควรจะช่วย เพราะเป็นปัญหาใหญ่ก็คือปัญหาเรื่องยาเสพติด ถ้าเราสามารถที่จะช่วยชาวเขาปลูกพืชที่เป็นประโยชน์มาก เขาจะเลิกปลูกยาเสพติด คือ ฝิ่น ทำให้นโยบายการระงับการปราบการสุบฝิ่นและการค้าฝิ่นได้ผลดี อันนี้เป็นผลอย่างหนึ่งผลอีกอย่างหนึ่งซึ่งสำคัญมากก็คือ ชาวเขาตามที่เราเป็นผู้ทำการเพาะปลูกที่อาจทำให้บ้านเมืองเราไปสูญหายนะได้ โดยที่ถางป่าและปลูกโดยวิธีไม่ถูกต้อง ถ้าพวกเราทุกคนไปช่วยเขาก็เท่ากับช่วยบ้านเมืองให้มีความดี อยู่ดีกินดี และปลอดภัยได้อีกทั่วประเทศ เพราะว่าถ้าเราสามารถทำโครงการนี้ให้สำเร็จให้ชาวเขาอยู่เป็นหลักเป็นแหล่ง สามารถที่จะมีการอยู่ดีกินดีพอสมควร และสนับสนุนนโยบายจะรักษาป่า รักษาดินให้เป็นประโยชน์ต่อไป ประโยชน์อันนี้จะยั่งยืนมาก”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงเข้าใจถึงแก่นแท้ของปัญหาที่เกิดขึ้นบนพื้นที่สูงของประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน การทำไร่เลื่อนลอยและปลูกฝิ่นเพื่อยังชีพ ทำให้สิ่งแวดล้อมต้นน้ำถูกทำลาย พื้นที่หลายแห่งกลายเป็นภูเขาหัวโล้น โดยปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นจากการดำรงชีวิตแบบวิถีดั้งเดิมที่ยังไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เนื่องจากชาวเขายังขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในการประกอบอาชีพ การใช้กฎหมายควบคุมเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ จึงทรงพระราชทานแนวทางการแก้ไขปัญหาแบบทางเลือก โดยให้ดำเนินการพัฒนาชาวเขาที่ถือว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญที่สุดบนพื้นที่สูงสามารถประกอบอาชีพที่ถูกกฎหมาย อยู่ร่วมกับป่าและสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยทรงมอบหมายให้โครงการหลวงวิจัยค้นคว้าพันธุ์พืชและ

พันธุ์สัตว์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่สูง
ก่อนนำไปส่งเสริมให้ชาวเขาดำเนินการเพื่อทดแทน
การปลูกฝิ่นต่อไป

เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา.. ตามแบบโครงการหลวง

โครงการหลวงได้ศึกษา ค้นคว้า และวิจัย โดยเริ่ม
จากการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนชาวเขา
บนที่สูง ด้วยวัตถุประสงค์หลักเพื่อช่วยชาวเขาให้เลิก
ปลูกฝิ่นซึ่งผิดกฎหมาย ปรับเปลี่ยนไปสู่การปลูกพืช
เขตหนาวที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างรายได้ และ
ลดการบุกรุกพื้นที่ป่าโดยการทำไร่เลื่อนลอย การดำเนินงาน
เริ่มจากให้ชาวเขาเหล่านี้ได้ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง
ตั้งนั้นในระยะแรกโครงการหลวงจึงให้ความรู้ และ
คำแนะนำแก่เกษตรกรชาวเขาโดยให้ทดลองปลูกพืช
เขตหนาวเพื่อทดแทนการปลูกฝิ่น เมื่อผลลัพธ์ที่ได้เป็น
ที่ประจักษ์ว่า พืชชนิดนั้นสามารถสร้างรายได้มากกว่าฝิ่น
พื้นที่ปลูกฝิ่นจึงถูกทดแทนด้วยพื้นที่การเกษตรโดยมิต้อง
ใช้กฎหมายบังคับซึ่งอาจจะเป็นข้อขัดแย้งในการปกครอง
ดูแลชาวเขาในระยะยาว นอกจากนี้ยังสามารถเป็นแบบ
อย่างให้ชาวเขารายอื่นได้ปฏิบัติตาม เป็นผลให้รูปแบบ
การพัฒนาพืชทางเลือกทดแทนฝิ่น ได้ขยายผลออกไป
อย่างกว้างขวางยังพื้นที่อื่นทั้งในประเทศและต่างประเทศ
นอกจากนี้ยังสามารถช่วยให้ชาวเขาเปลี่ยนวิถีชีวิต
จากการทำไร่เลื่อนลอยมาเป็นการเกษตรที่ยั่งยืนและ
ยังเป็นการช่วยฟื้นฟูและอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร
สู่ความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อประชาชน
ทั้งประเทศและประชาชนทั่วโลกต่อไป ด้วยหลักการ
ทรงงาน ๓ ประการ คือ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ด้วยวิธีการ
ระเบิดจากข้างใน

๑) เข้าใจ..วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวเขาและบริบทพื้นที่สูง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงมี
ความเข้าใจวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวเขาและบริบทบนพื้นที่สูง
อย่างแท้จริง ทรงเล็งเห็นว่า (๑) ชาวเขาปลูกฝิ่น ซึ่งเป็น
พืชหลักเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว แนวทางการแก้ไข
เพื่อให้ชาวเขาเลิกปลูกฝิ่นที่เหมาะสม คือ ต้องหาพืช
ที่มีประโยชน์และสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจที่ดีกว่ามา
ทดแทนฝิ่น (๒) การเพาะปลูกด้วยวิธีดั้งเดิมไม่ถูกต้อง
ซึ่งจะนำไปสู่การทำลายป่าต้นน้ำ จึงควรแนะนำการ
เพาะปลูกที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี
หรือสามารถนำมาแปรรูปเพื่อสร้างรายได้ รวมถึงการ
ใช้ประโยชน์จากป่าอย่างถูกต้องและเหมาะสม และ
(๓) ต้องยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวเขาด้วยการเกษตร
ที่มีการศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี สามารถ
นำมาแปรรูปและสร้างรายได้ เพื่อให้ความเป็นอยู่ของ
เกษตรกรดีขึ้น

บริบทและสภาพแวดล้อมที่เป็นพื้นที่สูงของ
ประเทศมีอากาศเย็น ทำให้ชนิดพันธุ์พืชและสัตว์ที่เหมาะสมกับพื้นที่สูง มีความแตกต่างจากชนิดพันธุ์พืช และสัตว์
ในพื้นที่ราบ ดังนั้นในระยะเริ่มแรกโครงการจึงมีเป้าหมาย
ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อหาชนิดพืช คัดเลือกและพัฒนา
พันธุ์พืชสัตว์ และพัฒนาการเกษตรที่เหมาะสมกับบริบท
ของพื้นที่สูง เพื่อให้ได้มาซึ่งชนิด หรือพันธุ์พืชและสัตว์ที่
สามารถเจริญเติบโตและให้ผลผลิตที่ดี ก่อนนำไป

ขยายให้แก่เกษตรกรชาวเขาเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ โดยใช้วิธีที่ถูกต้องและใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเหมาะสม และมีการควบคุมไม่ให้มีการทำลายป่าต้นน้ำเพิ่มเติม ซึ่งส่งผลดีทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม การรักษาป่าต้นน้ำ นอกจากนี้พันธุ์พืชที่ได้จากการศึกษาวิจัยได้ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง ซึ่งเป็นไม้หรือผลิตผลที่ชาวเขานำไปใช้ประโยชน์ได้ จึงทำให้เกิดความหวงแหน ไม้โค่นต้นไม้ และไม่ทำลายป่า

ปัจจุบันการค้นคว้า วิจัย พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่สูง ยังคงดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง ผลงานวิจัยต่าง ๆ ทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่โครงการหลวงได้พัฒนาสามารถสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรในพื้นที่โครงการหลวง นอกจากนี้ยังถูกนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่สูงอื่นของประเทศไทยที่มีสภาพแวดล้อมที่มีความคล้ายคลึงกันอย่างกว้างขวาง

๒) เข้าถึง..ชุมชนพื้นที่สูงบนดอยห่างไกลและบริบททางสังคม

การเสด็จพระราชดำเนินเพื่อทรงงาน และเยี่ยมเยียนราษฎรในพื้นที่ต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่โครงการหลวงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์อย่างไม่ทรงถือพระองค์และเป็นกันเองกับชาวเขา ทำให้เกษตรกรชาวเขามีขวัญและกำลังใจ ตั้งใจปฏิบัติงานในการเพาะปลูกพืชทดแทนฝิ่นจนทำให้การปลูกฝิ่นหมดไป ชาวเขายังให้ความร่วมมือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบนพื้นที่สูง และช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธาร ตลอดจนสร้างผลผลิตที่ดีมีคุณภาพ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ทรงเป็นแบบอย่างของผู้เป็นที่ดีในการเป็นนักพัฒนา จากการเสด็จพระราชดำเนินไปถึงพื้นที่สูงบนดอยที่ห่างไกลของราษฎรชาวเขา ทำให้ทรงทราบถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ และสภาพปัญหาต่าง ๆ ซึ่งสามารถช่วยบรรเทาทุกข์ และแก้ไขปัญหามบนพื้นที่สูง

ให้กับราษฎรชาวเขาได้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับวิถีชีวิตของชาติพันธุ์ วัฒนธรรม บริบททางสังคม และสิ่งแวดล้อม

การปฏิบัติงานระยะเริ่มต้นนั้น คณะอาสาสมัครจากมหาวิทยาลัยและหน่วยงานต่าง ๆ ที่มาปฏิบัติงานถวาย ได้ออกไปเยี่ยมเยียนเกษตรกรชาวเขาในหมู่บ้านเป็นประจำทุกสัปดาห์ เพื่อให้ความรู้ คำแนะนำ สาธิต และอบรมการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเรียกหมู่บ้านเหล่านี้ว่า หมู่บ้านเยี่ยมเยียน อาทิ

- ❖ อาสาสมัครจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รับผิดชอบ บ้านช่างเคียน แม่สาใหม่ อ่างขาง และแกน้อย
- ❖ อาสาสมัครจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รับผิดชอบ บ้านดอยป่าคา ห้วยผักไผ่ ปูหมื่นในบ้านใหม่ร่มเย็น ถ้ำเวียงแก บ้านสวด และจอมหด
- ❖ อาสาสมัครจากสถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ รับผิดชอบ บ้านวังดิน ผาหมี สะงะ และเมื่องงาม
- ❖ อาสาสมัครจากกรมวิชาการเกษตร และศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขากรมประชาสัมพันธ์ รับผิดชอบ บ้านแม่ลาน้อย ห้วยฮ่อม ดง ป่าแป้ และรากไม้

นอกจากการออกเยี่ยมเยียนพื้นที่ของอาสาสมัครแล้ว โครงการหลวงได้กำหนดให้เจ้าหน้าที่โครงการหลวงไปปฏิบัติงานประจำอยู่ในพื้นที่ชุมชนบนพื้นที่สูงของโครงการหลวงอย่างใกล้ชิด โดยจัดตั้งเป็นศูนย์พัฒนาโครงการหลวงและสถานีเกษตรหลวง เพื่อรับทราบปัญหา ความต้องการของชุมชน และทำหน้าที่เป็นนักพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยจัดเป็นหน่วยปฏิบัติงาน เรียกว่า ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง หรือสถานีเกษตรหลวง ซึ่งกระจายอยู่บนพื้นที่สูงต่าง ๆ ที่โครงการหลวงดำเนินงาน

จากการเข้าถึงชุมชนชาวเขาบนพื้นที่สูงได้รับทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจริง และความจำเป็นของชุมชนจนชุมชนให้การยอมรับ และร่วมมือปฏิบัติงานสานต่อพระราชโอบาย นับได้ว่าเกิดเป็นกระบวนการระเบิดจากข้างใน หรือบนพื้นฐานที่เป็นอยู่จริงของชุมชนบนพื้นที่สูง โดยมุ่งพัฒนาคนในชุมชนชาวเขาให้เป็นศูนย์กลางในการดำเนินงานพัฒนาและผลักดันให้เกิดการดำเนินงานในรูปแบบประชาคมร่วมกันพัฒนา เพื่อสนับสนุนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและสังคม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชาวเขาให้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ เกิดความโปร่งใสและเป็นธรรมในสังคม แนวคิดหลักในการดำเนินงานดังกล่าวคือ การพัฒนาแบบองค์รวมที่ใช้คนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา มีสหวิชาการแบบองค์รวม กล่าวคือ มีองค์ความรู้การพัฒนาพื้นที่สูงอย่างมั่นคงและยั่งยืนตามแบบโครงการหลวงเป็นแนวทางการทำงาน

๓) พัฒนา..จากพื้นฐานของปัญหาและความต้องการของชุมชนบนพื้นที่สูงเป็นหลักการดำเนินงานพระราชทาน

โครงการหลวงได้ดำเนินการพัฒนาบนพื้นฐานความร่วมมือร่วมใจ พัฒนาตามสภาพปัญหา และสภาพชุมชน โดยการบูรณาการความร่วมมือจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่และส่วนกลาง ในการสนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการเกษตร ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการเกษตร ด้านการศึกษาและสุขอนามัยของชาวไทยภูเขา ด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนชาวเขาในชุมชน (Participation) เพื่อร่วมกันทำงานในการพัฒนา (Collaboration) โดยการนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยไปส่งเสริมเกษตรกร เกษตรกรได้รับความรู้และเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการเพาะปลูกพืชที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ตระหนักถึงความสำคัญในการดูแลรักษา และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนจากการรวมกลุ่มของเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ อาทิ สหกรณ์การเกษตร และกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การปฏิบัติตามแนวพระราชประสงค์ และพระราชดำริในการดำเนินงานอย่างเข้าใจ เข้าถึง ด้วยยุทธวิธีการปฏิบัติงานในการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนตามแนวทางของมูลนิธิโครงการหลวงเกิดจากพระราชวินิจฉัย ทรงทดลองการใช้วิธีการพัฒนาทางเลือก เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จสูงสุดในการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน ภายใต้หลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” สามารถสร้างความสมดุลให้แก่ชีวิตผู้คนในชุมชนบนพื้นที่สูงทั้ง ๓ มิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือเป็นรูปแบบการปฏิบัติงานที่ดี (Best Practice) ในการพัฒนาแบบองค์รวมอย่างครบวงจร แนวปฏิบัตินี้ได้รับการเผยแพร่และขยายองค์ความรู้และประสบการณ์เกือบ ๕๐ ปี ไปสู่องค์กรอื่น ๆ ทั้งภายในและต่างประเทศอย่างกว้างขวาง เพื่อแก้ไขปัญหาในการพัฒนาเกษตรที่สูง การปลูกพืชเสพติด ความยากจน และความหวาด

ขั้นตอนสำคัญและแนวทาง การพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูง ของโครงการหลวง

๑) งานวิจัย

การวิจัยและการพัฒนาทางเลือกที่ยั่งยืนตามแบบโครงการหลวงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความจำเป็นต้องมีความรู้เพื่อการพัฒนาและสามารถนำไปปฏิบัติได้ ดังพระราชดำรัสที่ว่า “เมื่อไม่รู้ต้องวิจัย” โครงการหลวงวิจัยค้นคว้าหาพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ก่อนนำไปพัฒนาและส่งเสริมให้กับชาวเขาเพาะปลูกเพื่อสร้างรายได้ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้พระราชทานทุนทรัพย์จำนวน ๒๐๐,๐๐๐ บาท ที่ทรงพระราชทานเพื่อให้คณาจารย์และนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เริ่มทำการทดสอบ โดยการเปลี่ยนยอดท้อพื้นเมืองเป็นท้อพันธุ์ดี และทดสอบพืชเขตหนาวชนิดอื่น ๆ ซึ่งต่อมาเรียกพื้นที่วิจัยดังกล่าวว่า “สวนสองแสน” และพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้ง “สถานีวิจัยและศูนย์ฝึกอบรมเกษตรกรที่สูงขุนช่างเคี่ยน” โดยให้คณาจารย์และนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ดำเนินการศึกษาวิจัยพืชและสัตว์ชนิดต่าง ๆ ไปพร้อมกัน นอกจากนี้ในระยะเริ่มต้นโครงการหลวงได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก USDA/ARS กระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกา รวมทั้งได้รับการสนับสนุนพันธุ์พืช และผู้เชี่ยวชาญจากสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) เพื่อดำเนินงานวิจัยหาพันธุ์พืชชนิดต่าง ๆ ทดแทนฝิ่น เมื่อโครงการหลวงได้พันธุ์พืชที่เหมาะสมจากงานวิจัยแล้ว จึงจำเป็นต้องมีองค์ความรู้ วิธีการเพาะปลูกที่ดีและกระบวนการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว การจำหน่าย และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสม เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีการศึกษาวิจัยดังนี้

ตลอดจนปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสภาวะความเสียหายของทรัพยากรธรรมชาติในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

กล่าวได้ว่า การขับเคลื่อนการพัฒนาในรูปแบบโครงการหลวงนี้ยึดหลักตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการบูรณาการความร่วมมือของทุกภาคส่วน ทั้งคนชุมชน ภาครัฐ เอกชน และนานาชาติ และการพัฒนาแบบครบวงจร คือ ต้นน้ำ..เริ่มจากการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ กลางน้ำ..นำไปสู่การส่งเสริมพัฒนาเพื่อสร้างอาชีพ และปลายน้ำ..ที่สอดรับด้วยการจัดการด้านการตลาด จึงเป็นหนทางสู่ความสำเร็จในการแก้ปัญหาการปลูกฝิ่น ความยากจนแร้นแค้น การทำไร่เลื่อนลอย การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงของโครงการหลวง

๑.๑) ด้านการผลิตพืช ในระยะเริ่มแรกยังไม่มีพันธุ์พืชและองค์ความรู้การเพาะปลูกพืชบนพื้นที่สูง อีกทั้งการคมนาคมยากลำบาก ยังไม่มีถนน จึงเน้นการหาพันธุ์พืชอาหารที่มีอายุการเก็บรักษานาน ทนต่อการขนส่งและเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมบนที่สูงทางไกล ได้แก่ (๑) ข้าวและพืชไร่ โดยการศึกษาวิจัยและส่งเสริมการปลูกข้าวที่ถูกต้องและให้เพียงพอต่อการบริโภคเพื่อยังชีพและนำเข้าเมล็ดพันธุ์ถั่วแดงหลวง ถั่วโกลมา และถั่วปินโตเพื่อศึกษาวิจัยพันธุ์ที่เหมาะสม (๒) ไม้ผลเขตหนาว เริ่มจากการปรับปรุงท้อพันธุ์พื้นเมือง ต่อมามีการวิจัยการปลูกไม้ผลเขตหนาว ไม้ผลกิ่งหนาว และไม้ผลขนาดเล็กชนิดอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับการปลูกบนพื้นที่สูงของประเทศ และสามารถสร้างรายได้ที่มั่นคงให้แก่เกษตรกรได้เป็นอย่างดี (๓) พืชผักเขตหนาว โดยการศึกษาวิจัยและปรับปรุงพันธุ์พืชผักเขตหนาวชนิดต่าง ๆ เพื่อเป็นแหล่งรายได้ระยะสั้น ระหว่างที่รอไม้ผลยืนต้นให้ผลผลิต (๔) ไม้ดอกไม้ประดับ โดยนำไม้ดอกไม้ประดับจำนวนหลายชนิดและหลายพันธุ์มาทำการวิจัยและทดลองปลูก อาทิ คาร์เนชัน แกลดีโอลิส และซิมบิเดียม (๕) กาแฟอาราบิก้า โดยการวิจัยเพื่อหาพันธุ์ต้านทานโรคราสนิมและการศึกษาด้านการปฏิบัติรักษาการปลูกกาแฟอาราบิก้าบนพื้นที่สูง รวมทั้งส่งเสริมให้กับเกษตรกรปลูกควบคู่กันไป (๖) ชาพันธุ์อุหลงเบอร์ ๑๒ และอุหลงก้านอ่อน โดยได้จัดทำเป็นแปลงวิจัยทดสอบพันธุ์ในพื้นที่โครงการหลวงก่อน ต่อมาจึงได้ขยายผลส่งเสริมไปให้เกษตรกรปลูกต่อไป (๗) การปรับปรุงพันธุ์และขยายพันธุ์พืช เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์พืชจากพันธุ์ของโครงการหลวงและขยายพันธุ์โดยใช้ท่อนพันธุ์ที่ดีและเหมาะสมไว้ใช้ส่งเสริมให้กับเกษตรกร ซึ่งช่วยลดการนำเข้าพันธุ์จากต่างประเทศ และลดต้นทุนการผลิตให้แก่เกษตรกร

๑.๒) ด้านปศุสัตว์และประมง ระยะแรกโครงการหลวงเริ่มทดลองและส่งเสริมให้เกษตรกรเลี้ยงไก่พื้นเมือง และสุกรพันธุ์พื้นเมือง เพื่อบริโภคในครัวเรือน ต่อมาได้วิจัยการเลี้ยงแกะ ผึ้ง รวมถึงการวิจัยและพัฒนาไก่พื้นเมืองลูกผสม ไก่เบอร์ส ไก่กระดูกดำ สุกร

พันธุ์พื้นเมืองลูกผสม และควายนม เพื่อบริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายหากมีผลผลิตเหลือ ตลอดจนการศึกษาวิจัยการผลิตก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์เพื่อใช้เป็นพลังงานทดแทนก๊าซ LPG หรือไม้ฟืน และการใช้ประโยชน์จากวัสดุรองพื้นคอกหมูหลุมเป็นปุ๋ย สำหรับงานประมงโครงการหลวงร่วมกับกรมประมง เริ่มดำเนินการวิจัยและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเศรษฐกิจบนพื้นที่สูงของโครงการหลวง โดยการทดลองเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ เพื่อลดการนำเข้าจากต่างประเทศได้สำเร็จเป็นที่ต้องการของตลาด ได้แก่ ปลาเรนโบว์เทราต์ ปลาสเตอร์เจียนซึ่งนิยมนำไข่มาทำคาเวียร์ ปูชน และ กุ้งก้ามแดง

๑.๓) ด้านทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม
โครงการหลวงเริ่มดำเนินงานวิจัยเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าไม้ในพื้นที่สถานีเกษตรหลวงอ่างขาง ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยนำพันธุ์ไม้โตเร็วจากสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) มากกว่า ๒๐ ชนิด มาทดลองปลูกเป็นระยะเวลากว่า ๑๒ ปี พบว่าเป็นพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมเพียง ๔ ชนิด ๒๐ สายพันธุ์ ต่อมาได้นำไปส่งเสริมให้ชุมชนชาวเขาในพื้นที่ปลูกเป็นป่าชาวบ้านภายใต้โครงการป่าชาวบ้านในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งสอดคล้องตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ เรื่องการปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง ในพื้นที่โครงการหลวง

๑.๔) การแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าให้ผลิตผลทางการเกษตร เมื่อปริมาณผลิตผลที่ได้จากการวิจัยและนำไปส่งเสริมให้แก่เกษตรกรมีมากขึ้น ได้ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรที่จำหน่ายผลิตผลทางเกษตรผ่านพ่อค้าคนกลาง เพราะถูกกดราคาเป็นอย่างมาก จึงมีการจัดตั้งโรงงานผลิตอาหารสำเร็จรูปแห่งแรกที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อช่วยให้เกษตรกรจำหน่ายผลิตผลให้ได้ราคาสูงขึ้น และดำเนินการวิจัยการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชนิดอื่น ๆ เพื่อการอุปโภคและบริโภค อาทิ การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์สตอร์วเบอร์รี่ และไม้ผลเขตร้อนอื่น ๆ

รวมทั้งพืชสมุนไพร ธัญพืช และพืชผักต่าง ๆ ด้วย เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ และตั้ง “โรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูปที่ ๑” ณ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ เพื่อช่วยเหลือด้านการรับซื้อผลผลิตจากพืชที่ส่งเสริมในราคาเป็นธรรม โดยนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ในเครื่องหมายการค้า **“ดอยคำ”** เป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตทางการเกษตร ตลอดจนการจัดการจัดหาช่องทางกระจายสินค้าสู่ตลาด รวมถึงจัดให้มีการค้นคว้า วิจัย และพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารตามแนวพระราชดำริ “อุตสาหกรรมเกษตรเพื่อการพัฒนาชนบท” ต่อมา มีการตั้งโรงงานหลวงอาหารสำเร็จรูป ขึ้นอีกจำนวน ๓ แห่ง ด้วยวัตถุประสงค์เดียวกัน

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ พระบาทพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ มีพระราชดำริให้สำนักงานทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ รับช่วงดำเนินกิจการโรงงานหลวงฯ ต่อจากมูลนิธิโครงการหลวง โดยจัดตั้งเป็นนิติบุคคลภายใต้ชื่อ “บริษัท ดอยคำผลิตภัณฑ์อาหาร จำกัด” เพื่อดำเนินกิจการในรูปแบบ ธุรกิจเพื่อสังคม (Social Business) บริษัทฯ

จึงเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนการสร้างสุขให้สังคม ด้วยการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน

๑.๕) การจัดการหลังการเก็บเกี่ยวเพื่อลดการสูญเสียของผลผลิต เริ่มดำเนินการศึกษาวิจัยโดยจัดทำดัชนีเก็บเกี่ยวและขึ้นมาตรฐานของผลผลิตโครงการหลวง ต่อมา มีการวิจัยเรื่องห้องเย็นธรรมชาติ (Passive cooling) และได้สร้างห้องเย็นธรรมชาติขึ้นที่สถานีเกษตรหลวงอ่างขาง เพื่อใช้เก็บรักษาผลผลิต รวมถึงการวิจัยเพื่อศึกษาคุณภาพ การลดการสูญเสีย และรักษาคุณภาพของผลผลิตโครงการหลวง นอกจากนี้ยังมีการวิจัยเพื่อปรับปรุงการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวทั้งระบบ

๑.๖) ด้านการตลาด เมื่อผลผลิตมีมากขึ้น จึงเริ่มนำผัก ผลไม้ และดอกไม้เขตหนาว ซึ่งปลูกเพื่อทดแทนฝิ่นออกจำหน่ายในจังหวัดเชียงใหม่ และกรุงเทพฯ จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยระบบการตลาดที่เหมาะสมสำหรับสินค้าโครงการหลวง เพื่อรองรับการดำเนินงานด้านการตลาด โดยได้วิจัยเรื่องการตลาดสินค้าเกษตรบนพื้นที่สูง การกำหนดราคาและส่วนเหลือมการตลาด ประเมินพฤติกรรมและความเห็นของผู้ซื้อ และผลกระทบจากการค้าเสรี

สัมฤทธิ์ผลจากงานวิจัยพืชและสัตว์เขตหนาวชนิดต่าง ๆ เพื่อทดแทนการปลูกฝิ่น ได้นำไปส่งเสริมให้ชาวเขาผู้ปลูกฝิ่นได้ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง โดยโครงการหลวงให้ความรู้และคำแนะนำ เมื่อผลลัพธ์ที่ได้เป็นที่ประจักษ์ว่าพืชอื่นนั้นสามารถสร้างรายได้มากกว่าฝิ่น ชาวเขาจึงเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการทำไร่เลื่อนลอยมาเป็นการเกษตรที่ยั่งยืน และพื้นที่ที่เคยปลูกฝิ่นได้ถูกทดแทนด้วยพืชเมืองหนาวและกิจกรรมทางการเกษตรชนิดต่าง ๆ ปัจจุบันโครงการหลวงได้นำผลจากงานวิจัยไปถ่ายทอดสู่ชาวเขาในหมู่บ้านต่าง ๆ ในการเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ รวมกว่า ๒๘๘ ชนิด ๕๘๕ พันธุ์ เพื่อการบริโภคในครัวเรือน และการนำไปจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ ทดแทนการปลูกฝิ่น รวมทั้งได้ดำเนินการขึ้นทะเบียนพันธุ์พืชใหม่ในกลุ่ม พืชผัก ไม้ผล และไม้ดอก รวม ๑๙ ชนิด จำนวนทั้งสิ้น ๕๗ พันธุ์ และยื่นขอจดสิทธิบัตร

๗๔ สิทธิบัตร อนุสิทธิบัตร ๒ สิทธิบัตร ตลอดจนได้องค์ความรู้ และเทคโนโลยีใหม่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานและดูแลรักษาได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งปัจจุบันพืชหลายชนิดกลายเป็นพืชสำคัญของประเทศไทย และเกิดความสำเร็วจนอย่างกว้างขวาง

๒) งานพัฒนาทางเลือกแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

ในระยะแรกการศึกษาวิจัยและพัฒนาชุมชนชาวเขาดำเนินงานในพื้นที่ไม่กี่แห่ง ต่อมาเมื่อองค์ความรู้ของโครงการหลวงและผลงานวิจัยในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มีความก้าวหน้ามากขึ้น จึงนำไปสู่การพัฒนาทางเลือกที่มีการจัดให้เป็นระบบของการพัฒนาทางเลือก การให้ความรู้ให้คำแนะนำแก่ชุมชนชาวเขานำไปปฏิบัติ ทั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากชุมชนชาวเขาอย่างยินยอมพร้อมใจ เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน โดยในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งหน่วยปฏิบัติงานโครงการหลวงในพื้นที่ชุมชนชาวเขาในพื้นที่ทุรกันดารขึ้น เพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยภูเขา ลดการปลูกฝิ่น และฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งระยะแรกใช้งบประมาณดำเนินงานจากพระราชทรัพย์ที่ทรงพระราชทาน ในการเริ่มงานพัฒนาชุมชนชาวไทยภูเขาในลักษณะการพัฒนาหมู่บ้านเชิงบูรณาการ ร่วมกับชุมชนชาวเขา โดยมีอาสาสมัคร

จากหน่วยงานราชการเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการหลวงแต่ละแห่ง ต่อมาจึงมีการบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐทั้งจากส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นมากขึ้น จึงเรียกหน่วยปฏิบัติงานของโครงการหลวงว่า “ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง” มีคณาจารย์และนักวิชาการจากหน่วยราชการต่าง ๆ มาเป็นอาสาสมัครปฏิบัติงานและรับผิดชอบในการบริหารโครงการ ในพื้นที่แต่ละแห่ง เพื่อพัฒนาชุมชนชาวเขาในพื้นที่ต่าง ๆ ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ กรมประมง สบวศ กรมพัฒนาที่ดิน สำนักงานเกษตรภาคเหนือ และกรมส่งเสริมการเกษตร

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานจากต่างประเทศที่ให้การสนับสนุนงานโครงการหลวง อาทิ คณะกรรมการส่งเสริมอาชีพทหารผ่านศึก สาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) ที่ให้การสนับสนุนผู้เชี่ยวชาญ พันธุ์พืช และทุนศึกษาดูงาน และฝึกอบรมกับคณาจารย์ อาสาสมัคร และเจ้าหน้าที่โครงการหลวง เดินทางไปศึกษาดูงานและฝึกงานที่ไต้หวันเป็นประจำทุกปี มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๓ เนื่องด้วยสภาพพื้นที่ปฏิบัติงานของคณะกรรมการส่งเสริมอาชีพทหารผ่านศึกตั้งอยู่บนภูเขา ซึ่งมีสภาพพื้นที่แบบเดียวกับพื้นที่ของโครงการหลวง และประสบความสำเร็จในการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกไม้ผลเขตหนาวชนิดต่าง ๆ ต่อมาไต้หวันได้เปลี่ยนหน่วยงานรับผิดชอบเป็น International Cooperation and Development Fund แต่ทางคณะกรรมการส่งเสริมอาชีพทหารผ่านศึกไต้หวันยังให้ความร่วมมือในการอบรมและการศึกษาดูงานแก่มูลนิธิโครงการหลวงจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้มูลนิธิโครงการหลวงยังมีความร่วมมือทางวิชาการกับมหาวิทยาลัยแห่งชาติจุงซิง

องค์การสหประชาชาติให้การสนับสนุนการพัฒนาบนพื้นที่สูง โดยในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณและส่งเจ้าหน้าที่มาช่วยเหลือด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มชนบนพื้นที่สูง ภายใต้โครงการป้องกันและกำจัดพืชเสพติด

(United Nation/Thai Program for Drug Abuse Control: UNPDAC) ในการสร้างสถานีวิจัย ผักออบรม พัฒนา และส่งเสริมอาชีพ จำนวน ๖ สถานี ได้แก่ สถานีวิจัยและผักออบรมการเกษตร ชุนช่างเคี่ยน ชุนวาง แมโกล บ้านพวย ดอยสามหมื่น และบ้านคุ่ม โดยคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้สนับสนุนคณาจารย์เป็นอาสาสมัครทำงานในฐานะผู้ประสานงานโครงการและหัวหน้าสถานีฯ ภายใต้โครงการดังกล่าว นับเป็นการเริ่มต้นของโครงการพัฒนาทางเลือกเพื่อทดแทนการปลูกพืชเสพติด (Alternative Development Programs) ของ UNODC ในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีความร่วมมือในการพัฒนาเกษตรที่สูงกับประเทศต่าง ๆ อาทิ โครงการเกษตรที่สูงไทย-ออสเตรเลีย (Thai-Australian Highland Agricultural Project: TAHAP) ปี พ.ศ. ๒๕๑๒-๒๕๑๗ โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน (Thai-German Highland Development Programme: TG-HDP) ปี พ.ศ. ๒๕๒๔-๒๕๔๑ และโครงการไทย-นอร์เวย์ โครงการดอยยาว-ผาหม่น (DP-HDP) เพื่อพัฒนาและปรับปรุงประสิทธิภาพของระบบการทำการเกษตรและการปลูสัตว์ของเกษตรกรบนพื้นที่สูง

การเริ่มงานของโครงการหลวงในการพัฒนาชุมชนชาวไทยภูเขาในพื้นที่สูงต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นมาตามลำดับ และในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนสถานภาพโครงการหลวง เป็นมูลนิธิโครงการหลวง เพื่อให้ดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง และเมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๓๕ คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้จัดงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานของโครงการหลวงตั้งแต่งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นต้นมา พร้อมทั้งมีมติ

เห็นชอบการแต่งตั้ง คณะกรรมการประสานงานและสนับสนุนงานโครงการหลวง มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ ทำหน้าที่ในการพิจารณาและกำหนดนโยบายและแนวทางการดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับงานโครงการหลวง รวมทั้งพิจารณา กำหนดและอนุมัติ แผนงาน งานโครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งงบประมาณรายจ่าย ให้สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของมูลนิธิโครงการหลวง เพื่อให้หน่วยงานร่วมบูรณาการของรัฐที่เกี่ยวข้องจำนวน ๒๖ หน่วยงาน รับผิดชอบดำเนินการ ทั้งในด้านวิชาการ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ

มูลนิธิโครงการหลวงดำเนินงานด้านการพัฒนาบนพื้นฐานความร่วมมือร่วมใจ พัฒนาตามสภาพปัญหาและสภาพชุมชน โดยการบูรณาการความร่วมมือและการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ ทั้งในพื้นที่และส่วนกลาง ปัจจุบันมีพื้นที่ดำเนินงานครอบคลุมในพื้นที่ ๖ ภูมิภาคเหนือ ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน พะเยา และตาก มีประชากรได้รับประโยชน์ จำนวน ๔๖๘ กลุ่มบ้าน ๔๙,๖๒๔ ครัวเรือน รวม ๑๙๑,๘๒๑ คน โดยมีผลการดำเนินงานพัฒนาทางเลือกแบบองค์รวมอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของมูลนิธิโครงการหลวง ดังนี้

๒.๑) งานพัฒนาด้านเศรษฐกิจเพื่อสร้างรายได้

มูลนิธิโครงการหลวง ดำเนินงานวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาพันธุ์พืชใหม่และวิธีการเพาะปลูกที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งศึกษาและพัฒนาการนำเทคโนโลยีต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยให้ความสำคัญกับการลดการใช้สารเคมีที่มีความปลอดภัยต่อเกษตรกรผู้เพาะปลูก ผู้บริโภค และเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน น้ำ และป่าบนพื้นที่สูง นอกจากนี้ได้พัฒนาเข้าสู่มาตรฐานต่าง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับในระดับประเทศและระดับนานาชาติ อาทิ การเป็นหน่วยงานต้นแบบในการพัฒนามาตรฐานการเพาะปลูกพืชในประเทศไทย ภายใต้มาตรฐานการเพาะปลูกที่ดี (GAP) โดยร่วมกับกรมวิชาการเกษตรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งได้รับการรับรองมาตรฐาน Global G.A.P.

มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งมีกระบวนการตรวจสอบสารพิษตกค้างและกระบวนการควบคุมที่เข้มงวดตลอดจนนโยบายให้เกษตรกรในพื้นที่โครงการหลวงลดปริมาณการใช้สารเคมีด้วยการใช้สารชีวภัณฑ์ทดแทนเพื่อเป็นการควบคุมคุณภาพและความปลอดภัยของผลิตผลก่อนส่งจำหน่ายให้ผู้บริโภค

เมื่อปริมาณผลิตผลที่ได้จากการวิจัยและนำไปส่งเสริมให้แก่เกษตรกรมีมากขึ้น แต่เกษตรกรประสบปัญหาไม่มีช่องทางในการจำหน่ายผลิตผล ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ โครงการหลวงจึงได้จัดตั้งฝ่ายการตลาด เพื่อทำหน้าที่ด้านการตลาดให้แก่เกษตรกรชาวไทยภูเขาในพื้นที่ของโครงการหลวง ให้มีการจำหน่ายผลิตผลตามระบบกลไกการตลาดที่ยุติธรรม รวมทั้งการขนส่งสินค้า และการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว โดยมีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อให้เกษตรกรมีช่องทางจำหน่ายผลิตผลโดยเฉพาะผลิตผลชนิดใหม่ที่เป็นผลจากงานวิจัย (๒) เพื่อให้เกษตรกรมีการวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด และมีการพัฒนามาตรฐานคุณภาพผลิตผลที่ดี และ (๓) เพื่อให้สินค้าซึ่งเป็นผลิตผลจากพืชเขตหนาวและผลิตภัณฑ์ของเกษตรกรชาวเขาเป็นที่รู้จักของผู้บริโภค โดยโครงการหลวงรับซื้อผลิตผลจากเกษตรกรตามราคาและภาวะตลาดทั่วไป นำไปจำหน่ายโดยไม่หวังผลกำไร โดยส่วนต่างที่ได้นำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน นอกจากนี้โครงการหลวงได้จัดตั้งโรงงานแปรรูปแห่งแรก ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อแปรรูปผลิตผลการเกษตรที่มีมากขึ้น ช่วยให้เกษตรกรจำหน่ายผลิตผลได้ราคาสูงขึ้น และดำเนินการวิจัยการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชนิดอื่น ๆ เพื่อการอุปโภคและบริโภค อาทิ การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์สตรอว์เบอร์รี และไม้ผลเขตหนาวอื่น ๆ รวมทั้งพืชสมุนไพร ัญพืช และพืชผักต่าง ๆ ด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตผลชนิดต่าง ๆ นอกจากนี้โครงการหลวงยังได้ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพนอกภาคเกษตร เช่น งานหัตถกรรมที่มาจากวัฒนธรรม หรือภูมิปัญญาชนเผ่า เพื่อสร้างรายได้เสริมให้แก่ครัวเรือนจากการจำหน่ายเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

การพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพผลิตผลหลังการเก็บเกี่ยว โครงการหลวงได้จัดตั้งศูนย์ผลิตผลโครงการหลวงที่เชียงใหม่ และกรุงเทพฯ เพื่อจัดการหลังการเก็บเกี่ยว โดยการพัฒนากระบวนการผลิตด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ Pre-cooling และ Vacuum-cooling เพื่อรักษามาตรฐานและคุณภาพของผลิตผล ภายใต้มาตรฐาน GMP และ HACCP และสามารถตรวจสอบย้อนกลับถึงเกษตรกรผู้ผลิตได้ (Traceability system) รวมทั้งได้ตั้งศูนย์ผลิตผลโครงการหลวงในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่รวบรวม และคัดคุณภาพผลิตผลของเกษตรกร รวมถึงการบรรจุ ก่อนขนส่งมายัง “ศูนย์ผลิตผลโครงการหลวง” ในจังหวัดเชียงใหม่และกรุงเทพฯ หรือส่งตรงไปยังลูกค้าในจังหวัดต่าง ๆ รวมทั้งการจัดการระบบโลจิสติกส์ที่มีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้บริโภคได้บริโภคผลิตผลที่ดีที่สุด สะอาด และปลอดภัย โดยในระยะเริ่มแรกโครงการหลวง (หม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี) ได้กำหนดตราสินค้าให้แก่ผลิตผลทุกประเภทที่เป็นผลมาจากการดำเนินงานการพัฒนาและส่งเสริมเพื่อทดแทนฝิ่นของโครงการหลวง ในชื่อตราสินค้าว่า “ดอยคำ” ปัจจุบันได้เปลี่ยนชื่อเป็นตรา “โครงการหลวง” ทั้งที่เป็นผลิตผลสดจากดอย สินค้าแปรรูป สินค้าหัตถกรรม และสินค้าอื่น ๆ มากกว่า ๑,๗๐๐ รายการ วางจำหน่ายในร้านโครงการหลวงทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ซึ่งช่วยลดการนำเข้าพืชเขตหนาวและกิ่งหนาวจากต่างประเทศ รวมทั้งสามารถส่งออกผลิตผลไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ซึ่งเป็นผลดีเศรษฐกิจภายในประเทศ

๒.๒) งานพัฒนาด้านสังคม

มูลนิธิโครงการหลวงมุ่งดำเนินงานพัฒนาด้านสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงพระราชทานไว้ โดยมีรายละเอียดของงานพัฒนาด้านสังคม ดังนี้

(๑) การพัฒนาและส่งเสริมด้านการศึกษา มุ่งเน้นเรื่องการศึกษาขั้นพื้นฐาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงพระราชทานโรงเรียนตำรวจตระเวน

ชายแดน (ตชด.) ในพื้นที่ห่างไกลและพื้นที่โครงการหลวง ให้เยาวชนชาวเขาได้รับการศึกษาอย่างน้อยในระดับขั้นพื้นฐาน พร้อมทั้งพัฒนาให้เกษตรกรได้รับความรู้ และสามารถเข้าถึงข้อมูลความรู้และเทคโนโลยีทั้งด้านการเกษตร การตลาด สังคม และสิ่งแวดล้อม ได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น โครงการหลวงร่วมกับสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดำเนินโครงการห้องสมุดเคลื่อนที่สำหรับชุมชนชาวไทยภูเขา เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนชาวไทยภูเขาในพื้นที่โครงการหลวงรู้คุณค่าหนังสือและเพิ่มพูนความรู้ นอกจากนี้โครงการหลวงได้ส่งชาวเขาในพื้นที่และเจ้าหน้าที่ เข้ารับการเรียนรู้และฝึกอบรมด้านการเกษตร ที่สถานีวิจัยและศูนย์ฝึกอบรมเกษตรที่สูงขุนช่างเคี่ยนภายใต้การดูแลของคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นประจำทุกปี ปลายกว่า ๒๕๐ คน ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เข้าใจถึงผลกระทบจากการปลูกฝิ่น การปลูกพืชทดแทนฝิ่น และมีความรู้การในปลูกพืชที่ถูกต้องเหมาะสมภายใต้ระบบอนุรักษ์บนพื้นที่สูง ตลอดจนสนใจงานพัฒนาด้านการศึกษาแก่ชุมชนชาวเขา

(๒) การพัฒนาด้านสาธารณสุข มูลนิธิโครงการหลวง ร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข และกลุ่มประชาอาสาพัฒนาโครงการหลวง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตลอดจนหน่วยงานท้องถิ่นต่าง ๆ ให้บริการทางการแพทย์และส่งเสริมด้านสุขอนามัย การวางแผนครอบครัวด้วยการคุมกำเนิด การให้ความรู้เรื่องยารักษาโรคต่าง ๆ แทนการใช้ฝิ่นภายในครัวเรือน การเสริมสร้างสุขอนามัยครัวเรือนที่ดีและถูกต้องในพื้นที่ชุมชน การสนับสนุนการจัดกิจกรรมหมู่บ้านสะอาด และร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์เสริมสร้างความรู้ให้ชุมชนชาวเขาตระหนักว่าฝิ่นเป็นสิ่งผิดกฎหมายและดำเนินงานพัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชนในการป้องกันการแพร่ระบาดของยาเสพติด

(๓) การพัฒนาและส่งเสริมการรวมกลุ่มพึ่งพาตนเองของชุมชน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ พระราชทานทุนทรัพย์ให้แก่ราษฎรบ้านป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ขาดแคลน

ข้าวบริโภค จำนวน ๒๐,๐๐๐ บาท จัดตั้งธนาคารข้าว และทรงรับสั่งว่า “เป็นธนาคารข้าวแห่งแรกของโลก” เพื่อให้ชาวเขาที่ขาดแคลนข้าวไว้กัวยืมข้าวไปบริโภคหรือเพาะปลูก โดยให้ใช้คืนได้หลังฤดูเก็บเกี่ยวต่อไป นับเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมการรวมกลุ่มพึ่งพาตนเองภายในชุมชน นอกจากนี้ได้พัฒนาและส่งเสริมการรวมกลุ่มในชุมชนในรูปแบบอื่น ๆ อาทิ สหกรณ์การเกษตร กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มชุมชนพึ่งพาตนเอง รวมทั้งการจัดฝึกอบรมทักษะการวางแผนพึ่งพาตนเองในชุมชน

(๔) การพัฒนาการเรียนรู้งานโครงการหลวง มูลนิธิโครงการหลวงให้บริการด้านการเรียนรู้งานพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้โครงการหลวง เพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ภายใต้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการสนับสนุนการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการบริหารจัดการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มูลนิธิโครงการหลวงได้จัดทำระบบฐานข้อมูลองค์ความรู้โครงการหลวง การพัฒนาศักยภาพของสถานีวิจัยเกษตรหลวงและศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่มีผลการดำเนินงานโดดเด่นในแต่ละด้าน ให้เป็นศูนย์เรียนรู้

บนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนด้านต่าง ๆ สำหรับให้นักเรียน นักศึกษา เกษตรกรนอกพื้นที่ ข้าราชการ นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานท้องถิ่น ตลอดจนผู้สนใจ เดินทางมาศึกษา อบรม และดูงาน นอกจากนี้ ศูนย์พัฒนา โครงการหลวงได้ร่วมมือกับสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง ในการขยายผลไปสู่ชุมชนบนพื้นที่สูงอื่น ๆ ทั้งภายใน ประเทศและต่างประเทศ

๒.๓) งานพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ชุมชนชาวเขาส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ทำการเพาะปลูกบนพื้นที่ไหล่เขาที่มีความลาดชันสูง ส่งผลให้เกิดการแผ้วถางป่า และการเผาต้นไม้ เพื่อทำไร่เลื่อนลอย และทำให้ทรัพยากรดินเกิดความเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว โครงการหลวงร่วมกับกรมป่าไม้ ตั้ง “โครงการหลวงป่าไม้” ขึ้นเพื่อดำเนินงานพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยการฟื้นฟูและอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การควบคุมพื้นที่ ทำการเกษตรที่ถูกต้อง การรณรงค์การปลูกป่าและให้ป่า ฟื้นฟูตนเองได้ การชะลอและลดการพังทลายของดิน การสร้างระบบการอนุรักษ์น้ำ การสร้างฝายชะลอน้ำ มูลนิธิโครงการหลวงร่วมกับกรมพัฒนาที่ดิน ดำเนินงาน อนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่โครงการหลวงเพื่อป้องกันการชะล้างของดิน ตั้งแต่ระยะเริ่มแรกของโครงการ ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้มีการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน

เพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่ใดควรจะเป็นป่า และพื้นที่ใด เป็นไร่นาหรือสวนเกษตร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ มูลนิธิ โครงการหลวงได้ส่งเสริมให้ชาวเขาปลูกป่าชาวบ้าน ภายใต้โครงการป่าชาวบ้านในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือนทดแทนการตัดไม้จากป่าธรรมชาติ นอกจากนี้มูลนิธิโครงการหลวงยังได้ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมในด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ การสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อเพิ่มความชุ่มชื้นในพื้นที่ป่าต้นน้ำ และให้ชุมชนชาวเขามีน้ำไว้สำหรับอุปโภค บริโภคและการเกษตร และการจัดทำแนวกันไฟป่า

๒.๔) การพัฒนาเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของโลก

มูลนิธิโครงการหลวงตระหนักถึงความสำคัญของการลดผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม การเกิดก๊าซเรือนกระจก และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ จึงได้พัฒนาด้านแบบการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงเข้าสู่มาตรฐานชุมชนบนพื้นที่สูงคาร์บอนต่ำและยั่งยืน โดยมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืนเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มีการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดของเสียและก๊าซเรือนกระจกในปริมาณที่ไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจนเกิดความเสื่อมโทรมและสูญเสียสมดุล โดยมูลนิธิโครงการหลวง ดำเนินการร่วมกับสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง และมหาวิทยาลัยมหิดล พัฒนาเกณฑ์การประเมิน และตัวชี้วัด รวม ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ด้านการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ ด้านการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมในชุมชน และด้านความเข้มแข็งของชุมชนในการรองรับการเปลี่ยนแปลง เพื่อยกระดับคุณภาพและสร้างมาตรฐานให้แก่ชุมชนบนพื้นที่สูง ซึ่งนับได้ว่าเป็นการพัฒนามาตรฐานชุมชนคาร์บอนต่ำบนพื้นที่สูงเป็นแห่งแรกของไทย ปัจจุบันมีชุมชนโครงการหลวง ๑๒ แห่ง ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเป็นต้นแบบชุมชนโครงการหลวงคาร์บอนต่ำและยั่งยืน

คุณภาพการของโครงการหลวง

ต่อสภาวะทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

การเป็นแบบอย่างที่ดีของการพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูงตามแบบโครงการหลวง

มูลนิธิโครงการหลวง ดำเนินงานวิจัยและพัฒนา งานด้านต่าง ๆ ด้วยการยึดถือตามวิธีปฏิบัติงานที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน เพื่อพัฒนาให้ชุมชนโครงการหลวงมีความสมดุลในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และสิ่งแวดล้อม นำมาซึ่งความสำเร็จในการพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวเขา ลดการปลูกฝิ่นจากการพัฒนาอาชีพบนฐานความรู้มีพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ให้เกษตรกรเลือกประกอบอาชีพตามความเหมาะสม มีมาตรฐานการเพาะปลูกที่ดี มีระบบการดูแลรักษา และการจัดการผลผลิตที่ดี รวมทั้งเกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟู ทัศนกรรมของชุมชนบนพื้นที่สูง และผลิตผลทางการเกษตรชนิดต่าง ๆ มาแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของคนและชุมชน มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเหมาะสม รวมทั้งได้สนับสนุนการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน และน้ำ ปลูกป่าชาวบ้าน ฟื้นฟูและปลูกป่าต้นน้ำลำธาร โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน การรักษาคุณภาพน้ำในลำธาร และการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์อย่างยั่งยืน ภายใต้ความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับหน่วยงานราชการทั้งจากส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่น รวมไปถึงภาคเอกชนต่าง ๆ ตลอดจนจนการให้บริการ การถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกร บุคลากรมูลนิธิโครงการหลวง และบุคคลทั่วไปที่สนใจทั้งชาวไทยและต่างประเทศ

การพิจารณาบริบทแห่งการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางการพัฒนาของโครงการหลวง จากงานทั้ง ๓ ด้านที่มีความเชื่อมโยงต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างครบวงจร และการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชาวเขาบนพื้นที่สูงในพื้นที่ชายขอบของประเทศ เป็นนัยสำคัญที่สามารถชี้ให้เห็นถึงการบรรลุวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งโครงการหลวง ซึ่งสามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

๑) **ราษฎรชาวเขามีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น** มีจิตสำนึก และตระหนักในบทบาทที่สำคัญต่อการรักษาความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ต้นน้ำของประเทศ มีความภูมิใจ มีศักดิ์ศรี และมีความเท่าเทียมทางสังคมเทียบเท่าประชาชนกลุ่มอื่น ๆ ทั่วประเทศ

๒) **การแก้ไขปัญหาเสถียร** ได้รับความสำเร็จอย่างดียิ่ง สมดังพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ เนื่องจากเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี ตามแนวทางการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม และบูรณาการ

๓) **การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ** สภาพทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และพื้นที่ป่าต้นน้ำ ได้รับการดูแลรักษาอย่างมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนชาวเขาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ และเครือข่ายการพัฒนาต่าง ๆ ให้มีความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน

๔) **การพัฒนาการเกษตรบนพื้นที่สูง** สามารถทำให้พืชผัก ไม้ผล ไม้ดอก ไม้ประดับเขตหนาว กลายเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ สามารถสร้างรายได้ที่เหมาะสมให้แก่เกษตรกร ชุมชน และเศรษฐกิจภาพรวมของประเทศ อีกทั้งสามารถทดแทนการนำเข้าพืชผัก ผลไม้เขตหนาวได้อีกด้วย

ภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงในระยะ ๕๐ ปี ของสภาพเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่โครงการหลวง

เริ่มต้น	ปัจจุบัน
❖ การปลูกฝิ่นบนที่สูงทั่วไป	❖ การปลูกฝิ่นหมดไปจากพื้นที่โครงการหลวง ❖ ประเทศสหรัฐอเมริกาได้เพิกถอนประเทศไทยออกจากประเทศที่เป็นผู้ผลิตและลำเลียงยาเสพติดรายสำคัญ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗
❖ ชาวเขาปลูกข้าว ข้าวโพด และ ท้อพื้นเมืองเพื่อยังชีพและเป็นรายได้	❖ ชาวเขาปลูกพืชทางเลือกและเลี้ยงสัตว์มากกว่า ๓๐๐ ชนิด เพื่อยังชีพและเป็นรายได้
❖ การทำไร่เลื่อนลอยและการปลูกพืชแบบดั้งเดิม ❖ การถางป่า การตัด การฟัน และเผาป่า จนเป็นภูเขาหัวโล้น	❖ การถางป่า การตัด ฟัน และเผาป่า การทำไร่เลื่อนลอยและการปลูกพืชแบบดั้งเดิมหมดไป โดยทดแทนด้วยการปลูกพืชในระบบที่เหมาะสม ❖ เกษตรกรชาวเขาปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ❖ ผลผลิตการเกษตรได้รับการรับรองมาตรฐานการเพาะปลูกที่ดีและเกษตรกรอินทรีย์จากทั้งในประเทศและมาตรฐานนานาชาติ ❖ การวางแผนการใช้ที่ดิน ระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ และปลูกหญ้าแฝกครอบคลุมในทุกพื้นที่ของโครงการหลวง ❖ เกษตรกรปลูกป่าชาวบ้าน และมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและรักษาป่าต้นน้ำลำธาร
❖ ชาวเขามีความยากจน แร้นแค้น พึ่งพารายได้จากฝิ่นและของป่าเพื่อยังชีพ	❖ เกษตรกรชาวเขามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีรายได้จากการทำการเกษตรเพื่อทดแทนฝิ่น โดยมีรายได้อยู่ในเกณฑ์มาตรฐานของประเทศไทย
❖ การศึกษาต่ำ และขาดโอกาสทางการศึกษา	❖ ชาวเขาได้รับการพัฒนาการศึกษาที่สูงขึ้นตามมาตรฐานการศึกษาของประเทศไทย ❖ ชาวเขาได้รับความรู้เสริมจากการฝึกอบรมและพัฒนาเฉพาะด้าน
❖ การสาธารณสุขต่ำกว่ามาตรฐาน	❖ สุขอนามัยของชาวเขาได้รับการพัฒนาดีขึ้นและเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน
❖ ชุมชนชาวเขาอยู่ห่างไกลและทุรกันดาร	❖ ชุมชนชาวเขาได้รับการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานอย่างทั่วถึง
❖ การพัฒนาที่ขาดรูปแบบ หลักการ และวิธีการที่ดี	❖ ผู้มาเรียนรู้ด้านการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงปีละประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ คน ❖ การเกิดรูปแบบการปฏิบัติที่ดีตามโครงการหลวงโมเดล ❖ การเป็นต้นแบบของการพัฒนาทางเลือกแบบองค์รวมตามโครงการหลวงโมเดลไปสู่พื้นที่สูงอื่นในประเทศและต่างประเทศ อาทิ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และราชอาณาจักรภูฏาน

การดำเนินงานของมูลนิธิโครงการหลวงเป็นที่ประจักษ์ชัดเจนว่า มูลนิธิโครงการหลวงสามารถดำเนินงานบรรลุเป้าหมายตามที่ได้ทรงตั้งพระราชหฤทัยคือ สามารถทำให้ชาวเขาเลิกปลูกฝิ่น โดยการทำการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมบนพื้นที่สูง เพื่อเพิ่มประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ประเทศ อีกทั้งยังเป็นการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่พื้นที่ต้นน้ำของประเทศ และที่สำคัญที่สุด คือ สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรชาวเขาให้ดีขึ้น พร้อมทั้งเสริมสร้างความภาคภูมิใจ ความมีศักดิ์ศรี และความเท่าเทียมในความเป็นคนไทยของราษฎรชาวเขาและราษฎรพื้นที่อื่น ๆ เพื่อนำไปสู่ความสงบสุขของสังคม ความมั่นคงในชีวิต และความร่มเย็นเป็นสุขของประชาชนในแผ่นดินไทยและนานาชาติ

คุณูปการที่ได้รับการยอมรับในระดับประเทศและระดับนานาชาติ

จากผลสำเร็จของรูปแบบการพัฒนาทางเลือกของโครงการหลวงตลอดระยะเวลา ๕๐ ปีนับได้ว่าเป็นแนวปฏิบัติที่ดีของการพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูงแบบองค์รวมตามโครงการหลวงโมเดล นำไปสู่ความสำเร็จในการแก้ปัญหาการปลูกฝิ่น ความยากจนแร้นแค้น การทำไร่เลื่อนลอย และการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงจากการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของโครงการหลวง ส่งผลให้เกษตรกรชาวเขามีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ ชุมชนชาวเขามีความเข้าใจและร่วมมือในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีการบริหารจัดการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่ปลูกฝิ่นลดลง จากปี ๒๕๓๒/๒๕๓๓ เหลือเพียง ๑๒๙ เฮกตาร์ จากการสำรวจในปี พ.ศ. ๒๕๔๖/๒๕๔๗ (รายงานการสำรวจฝิ่นประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๘ สำนักงาน

ป.ป.ส.) และในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ถอนประเทศไทยออกจากรายชื่อประเทศที่เป็นผู้ผลิตฝิ่นและยาเสพติดร้ายสำคัญ ส่งผลให้มูลนิธิโครงการหลวงได้รับการยอมรับและรางวัลเกียรติยศในการเป็นต้นแบบของการพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูงที่สำคัญในด้านต่าง ๆ ทั้งในระดับในประเทศและนานาชาติ ได้แก่

๑) รางวัลเกียรติยศที่สำคัญระดับประเทศ

๑.๑) รางวัลการประกาศเกียรติคุณ “การพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงคาร์บอนต่ำและยั่งยืน” ในฐานะที่เป็นองค์กรที่ดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๖๒

๑.๒) รางวัลการประกาศเกียรติคุณ “การประเมินการกักเก็บคาร์บอนของการปลูกป่าบนพื้นที่สูง ณ สถานีเกษตรหลวงอ่างขาง” ภายใต้โครงการ Low Emission Supporting Scheme ประเภทการจัดการป่าไม้และพื้นที่สีเขียวขององค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๒

๒) รางวัลเกียรติยศที่สำคัญระดับนานาชาติ

๒.๑) รางวัลแมกไซไซ (Ramon Magsaysay Award) สาขาความเข้าใจระหว่างประเทศ (International Understanding) ปี พ.ศ. ๒๕๓๑ โดยในตอนท้ายของคำประกาศเกียรติคุณกล่าวว่า “จากการให้ความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลของนานาชาติ และร่วมประสานโดยหลายหน่วยงานในชาติ โครงการหลวงได้มีส่วนช่วยลดยาเสพติดพิษร้ายแรงของโลกลง และยังช่วยยกระดับความมั่นคงอยู่ที่ดินดีแก่ชนชาวเขาทั้งหลาย” และยังได้ช่วยฟื้นฟูและอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารสู่ความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์ต่อประชาชนทั้งในประเทศและประชาชนทั่วโลกเป็นรู้จักแพร่หลายในบรรดาประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ในการให้ความร่วมมือกำจัดพืชเสพติดโดยสันติวิธี เป็นโครงการสร้างสรรค์และช่วยส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ

๒.๒) รางวัลเหรียญทองประกาศเกียรติคุณด้านสิ่งแวดล้อม โดยผู้อำนวยการใหญ่โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP) ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ จากการทรงเป็นผู้นำ และพระราชทานแนวพระราชดำริ และโครงการต่าง ๆ เพื่อปกป้องและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นมรดกของชาติ

๒.๓) รางวัลเหรียญทองเพื่อสตุติพระเกียรติคุณด้านการป้องกันแก้ปัญหายาเสพติด โครงการควบคุมยาเสพติดของสหประชาชาติ (UNDCP) ได้ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ ตามที่ได้ตระหนักถึงผลสำเร็จในการพัฒนาทางเลือกตามแบบโครงการหลวง เพื่อลดปัญหาการปลูกฝิ่นและยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาให้ดีขึ้น

๒.๔) รางวัล The Colombo Plan โดยองค์กร The Colombo Plan: Drug Advisory Program (DAP) ซึ่งเป็นองค์กรที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาเพื่อร่วมมือแก้ไขปัญหายาเสพติดในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ได้มอบรางวัล The Colombo Plan ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ในฐานะเป็นองค์กรเดียวของโลก ที่แก้ไขปัญหายาเสพติดในเชิงสร้างสรรค์เป็นผลสำเร็จ

๒.๕) รางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ โดยโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ซึ่งเลขาธิการสหประชาชาติ (UN) ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ในฐานะที่ทรงอุทิศพระองค์เพื่อการพัฒนามนุษย์อย่างต่อเนื่อง โดยไม่แบ่งแยกสถานะ และรับฟังปัญหาความทุกข์ยากของราษฎรและพระราชทานแนวทางการดำรงชีวิต เพื่อให้ราษฎรสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ดังแนวทางที่พระราชทานให้โครงการหลวงว่า ช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม

๒.๖) รางวัลวันดินโลก (World Soil Day Award) โดยที่ประชุมขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ครั้งที่ ๑๔๔ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ มีมติสนับสนุนและร่วมกันผลักดันให้มีการจัดตั้ง “วันดินโลก”

ในวันที่ ๕ ธันวาคม ซึ่งเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพ เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ และเพื่อถวายราชสดุดีพระเกียรติคุณ สืบเนื่องจากพระราชกรณียกิจด้านการจัดการทรัพยากรดินอย่างยั่งยืนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ เป็นที่ประจักษ์ไปทั่วโลก เป็นที่มาให้สหภาพวิทยาศาสตร์ทางดินนานาชาติทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญรางวัลนักวิทยาศาสตร์ดินเพื่อมนุษยธรรมเป็นพระองค์แรกและพระองค์เดียวของโลก นอกจากนี้ประเทศไทยร่วมกับองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้จัดตั้งรางวัลวันดินโลก World Soil Day Award ขึ้น

คุณูปการของโครงการหลวง ในมิติเศรษฐศาสตร์

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณูปการของโครงการหลวงที่มีต่อสังคมไทย มิติจากผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม” โดยมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๕๔ ได้แสดงถึงข้อมูลจากการวิเคราะห์ในบริบททางด้านเศรษฐศาสตร์ จากมิติทั้ง ๕ ด้านของการดำเนินงานโครงการหลวงตลอด ๔ ทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งสะท้อนถึงมูลค่าผลประโยชน์รวมทั้งหมดที่เกิดจากการพัฒนาต่าง ๆ ของโครงการหลวง **ในระยะเวลา ๔ ทศวรรษ สามารถประเมินมูลค่า ณ ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เท่ากับ ๔๙๓,๗๑๘.๒๕ ล้านบาท** ประกอบด้วยมูลค่าที่เป็นตัวเงินประมาณร้อยละ ๔๐ และมูลค่าที่ไม่เป็นตัวเงินประมาณร้อยละ ๖๐ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากมูลค่าผลประโยชน์ที่ไม่เป็นตัวเงินทางด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาสังคม นั่นคือโครงการหลวงก่อให้เกิดประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนชาวเขามากกว่าประโยชน์ในด้านอื่น ๆ โดยเปรียบเทียบ ดังนี้

(๑) มูลค่าผลประโยชน์ด้านงานวิจัย ทั้งหมดประเมินได้ ๔,๗๖๑.๑๓ ล้านบาท เป็นมูลค่าที่เป็นตัวเงินประมาณร้อยละ ๒๕ และเป็นมูลค่าที่ไม่เป็นตัวเงิน

ประมาณร้อยละ ๗๕ ตัวเลขนี้มีนัยสำคัญที่บ่งชี้ว่าผลประโยชน์ที่เกิดจากการขยายผลงานวิจัยมีค่ามากกว่างบประมาณที่ใช้ถึง ๓ เท่า ซึ่งสะท้อนถึงประสิทธิภาพของการใช้งบประมาณด้านการวิจัย

(๒) มูลค่าผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินทางด้านเศรษฐกิจสังคม ประเมินได้ ๗๐,๖๒๔.๖๕ ล้านบาท เป็นมูลค่าที่เป็นตัวเงิน ร้อยละ ๘๐ (จากรายได้สุทธิและทรัพย์สินครัวเรือนเกษตรกร) ในขณะที่มูลค่าที่ไม่เป็นตัวเงิน ร้อยละ ๒๐ (จากรายได้สุทธิครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่เป็นเงินสด) มีนัยสำคัญคือ การพัฒนาการเกษตรบนพื้นที่สูงของโครงการหลวง ก่อให้เกิดการหมุนเวียนของกระแสเงินสดเป็นปริมาณมาก เมื่อเปรียบเทียบกับ การเกิดขึ้นของมูลค่าที่ไม่เป็นตัวเงินในกระบวนการผลิต และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของชุมชนของเขา

(๓) มูลค่าผลประโยชน์จากมิติสิ่งแวดล้อม เป็นมูลค่าที่มีสัดส่วนสูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับทุกมิติ การพัฒนา และเป็นมูลค่าที่ไม่เป็นตัวเงินทั้งหมดราว ๑๗๔,๐๔๘.๖๙ ล้านบาท (ร้อยละ ๑๐๐) ทั้งนี้เนื่องจากแนวทางการพัฒนาการเกษตรบนพื้นที่สูงของโครงการหลวง คือ การอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าไม้ โดยเฉพาะพื้นที่ป่าต้นน้ำชั้นหนึ่ง ข้อบ่งชี้ที่ได้จากผลการวิเคราะห์คือ มูลค่าผลประโยชน์จากการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้มีมูลค่าสูงสุดจะนำไปสู่การอนุรักษ์น้ำต้นทุนในดิน และในที่สุดคือ การเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรดิน

(๔) มูลค่าผลประโยชน์จากมิติการพัฒนาสังคม ประเมินได้ ๒๒๖,๐๒๘.๕๗ ล้านบาท ประกอบด้วยมูลค่าที่เป็นตัวเงินประมาณร้อยละ ๖๕ และมูลค่าที่ไม่เป็นตัวเงินประมาณร้อยละ ๓๕ ข้อบ่งชี้จากผลการวิเคราะห์คือ การลดปัญหาเสพติดมีมูลค่าทางการเงินสูงที่สุดพิจารณาจากรายได้ของเกษตรกรชาวเขาที่เพิ่มขึ้นจากการปลูกพืชเมืองหนาวทดแทนการปลูกฝิ่น มีนัยสำคัญสะท้อนให้เห็นชัดเจนว่า การแก้ไขปัญหาเสพติดควรเริ่มต้น

ที่การสร้างทางเลือกอื่น ๆ ที่ดีกว่าปลูกฝิ่น ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าเป็นรูปธรรมของ “การระเบิดจากข้างใน” คือเตรียมความพร้อมของชุมชนให้ชุมชนเข้มแข็งด้วยตนเอง และสามารถตัดสินใจเลือกแนวทางการปฏิบัติได้ด้วยตนเอง

(๕) มูลค่าผลประโยชน์จากมิติดังกล่าว ประเมินมูลค่าเป็นตัวเงินได้ทั้งหมด ๑๘,๒๕๕.๒๑ ล้านบาท ซึ่งเกิดจากมูลค่าการจำหน่ายในประเทศประมาณร้อยละ ๙๙ และที่เหลือประมาณร้อยละ ๑ เป็นมูลค่าจากการส่งออก ข้อบ่งชี้จากผลการวิเคราะห์คือ งานด้านการตลาดในประเทศเป็นการสร้างตลาดรองรับผลผลิตจากเกษตรกรชาวเขาในพื้นที่โครงการหลวง ๕ จังหวัดในภาคเหนือ อีกทั้งเป็นการสร้างตลาดทดแทนการนำเข้าพืชผักและไม้ผลเมืองหนาวที่มีศักยภาพ นัยสำคัญคือ แนวทางการพัฒนาการเกษตรบนพื้นที่สูงของโครงการหลวงสามารถสะท้อนถึงการประกอบการทางธุรกิจการเกษตรที่สมบูรณ์ หรือการเกษตรแบบครบวงจรได้เป็นอย่างดี

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นต้นมา มูลนิธิโครงการหลวงยังคงดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สูงในทุกมิติอย่างต่อเนื่อง แม้ว่ายังไม่มีการศึกษาวิจัยเพื่อประเมินมูลค่าที่มีใช้ตัวเลขทางการเงิน แต่ผลการดำเนินงานที่ก่อให้เกิดมูลค่าทางการเงินเป็นจำนวนมากหลายล้านบาท ซึ่งเป็นมูลค่าที่เกษตรกรโครงการหลวงได้รับประโยชน์โดยตรง และการเติบโตเพิ่มขึ้นทุก ๆ ปี โดยในปี พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๖๑ เกษตรกรมีรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตผ่านมูลนิธิโครงการหลวงจำนวน ๕,๑๗๖ ล้านบาท และจำหน่ายผลผลิตเองในชุมชนรวมกว่า ๓,๗๓๑ ล้านบาท นอกจากนี้เกษตรกรมีรายได้จากอาชีพนอกภาคการเกษตรจากงานหัตถกรรมและแปรรูปผลิตภัณฑ์ รวมกว่า ๓๖๙.๒๐ ล้านบาท และชุมชนได้รับการพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งรวมทั้งช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมให้มีความอุดมสมบูรณ์ซึ่งก่อให้เกิดมูลค่าที่ไม่เป็นตัวเงินอย่างมหาศาล เป็นประโยชน์ที่สังคมควรจะได้ร่วมกันตระหนักถึงคุณค่าของโครงการหลวงที่มีต่อสังคมไทย

โครงการหลวงโมเดล

เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความสำเร็จจากการดำเนินงานพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูงของโครงการหลวงตลอดระยะเวลา ๕๐ ปี เป็นที่ประจักษ์ว่า สามารถปรับเปลี่ยนชุมชนชาวเขาจากชุมชนพืชเสพติดและยากไร้ เป็นชุมชนที่ลดเลิกการปลูกฝิ่นและการใช้สารเสพติด ชุมชนมีความสุข สามารถพึ่งพาตนเอง สร้างความมั่นคงยั่งยืนแก่ประเทศโดยรวม สิ่งสำคัญที่นำทางให้โครงการหลวงไปสู่จุดหมายของความสำเร็จนั้น เกิดจากความเชื่อมั่นในพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ผู้ทรงเป็นผู้นำ เป็นหลักชัย และศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า และพร้อมที่จะดำเนินตามแนวทางพระราชทานของการพัฒนาทางเลือกเพื่อดูแลทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์ ทรงเล็งเห็นสภาพปัญหาที่แท้จริงของแต่ละพื้นที่ ได้พระราชทานแนวทางในการแก้ไขปัญหโดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง ด้วยความเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา ผ่านการศึกษา วิจัย และทดลองปฏิบัติ จนเกิดเป็นแนวปฏิบัติที่ดีของการพัฒนาพื้นที่สูงของโครงการหลวงจึงนับเป็นศาสตร์แห่งพระราชทาน ที่ก่อเกิดคุณูปการต่อชาวเขา ชาวเรา และชาวโลก

ศาสตร์แห่งพระราชทานที่มีจุดเริ่มต้นจากการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนแร้นแค้น พืชเสพติด และการทำลายสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง ด้วยหลักการทรงงานที่ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” จากวิธีการระเบิดจากข้างใน เกิดเป็นรูปแบบการปฏิบัติงานที่ครบวงจรทั้งในมิติเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม และชุมชน เพื่อมุ่งสู่การเป็นสังคมที่มีความสุข สามารถพึ่งพาตนเอง และมีความมั่นคงและยั่งยืน ตลอดจนได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและระดับนานาชาติ ซึ่งแนวปฏิบัติที่ดีของการพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง มูลินนิธิ

โครงการหลวงได้ปรับเปลี่ยนและพัฒนาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบททางสังคม และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชนบนพื้นที่สูงของแต่ละช่วงเวลา โดยสามารถแบ่งเป็นระยะเวลาของพัฒนาการรูปแบบออกเป็น ๔ ระยะ ดังนี้

ระยะที่ ๑ ระยะเริ่มต้น: บุ๊กเบิก วิจัย พัฒนา

โมเดลโครงการหลวงในระยะเริ่มต้นจะเป็นการดำเนินงานตามขั้นตอนการดำเนินงานตามแนวทางพระราชทาน โดยเริ่มตั้งแต่การวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน ให้เหมาะสมกับการเพาะปลูกพืชทดแทน โดยลดพื้นที่การทำไร่เลื่อนลอย และกำหนดให้พื้นที่ป่าเป็นป่าโดยการปลูกไม้ ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี ต่อมาดำเนินงานวิจัยและพัฒนาการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เพื่อยังชีพ และเป็นรายได้ต่อไป

ระยะที่ ๒ การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง: กินดี อยู่ดี มีความสุข...ผลสำเร็จเป็นที่ประจักษ์

โมเดลโครงการหลวงในระยะที่ ๒ เป็นการขยายงานจากระยะที่ ๑ จากการกำหนดพื้นที่ของการทำการเกษตรจากพื้นที่ป่าไม้ สู่การวิจัย ศึกษา ทดลองในเชิงลึก

และพัฒนาการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เพื่อทดแทนผืน เพื่อเป็นพืชเชิงชีพและสร้างรายได้ ซึ่งได้นำผลการวิจัย ไปปฏิบัติในพื้นที่ที่ชุมชนชาวเขาโดยเริ่มตั้งหน่วยปฏิบัติงาน ในพื้นที่ และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องไปสู่การจัดการ หลังการเก็บเกี่ยว การแปรรูปและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การเกษตร ตลอดจนการพัฒนาในมิติสำคัญที่เกี่ยวข้อง คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมและชุมชน บนพื้นที่สูง

ระยะที่ ๓ การพัฒนาตามแบบโครงการหลวง: ต้นแบบการพัฒนาทางเลือกบนที่สูง ขยายผลสู่พื้นที่สูงอื่นและพัฒนาสู่สากล

โมเดลโครงการหลวงในระยะที่ ๓ เป็นการพัฒนาโมเดลที่ขยายจากพื้นฐานจากการยังชีพและเศรษฐกิจบนพื้นที่สูงสู่ความสมดุลในมิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งด้านเศรษฐกิจ การสร้างรายได้จากพืชเศรษฐกิจที่ปลูกทดแทนผืน ด้านสังคมจากการพัฒนาด้านการศึกษา สาธารณสุขและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การพัฒนาด้านกายภาพบนพื้นที่สูง การคมนาคม และปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ อาทิ ถนน ไฟฟ้า ประปาภูเขา ด้านสังคมชุมชนและด้านการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่า ดิน และน้ำ การพัฒนาการตลาดเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตและผลิตภัณฑ์ของโครงการหลวงตลอดจนการพัฒนากระบวนการตลาดเพื่อประกันคุณภาพของสินค้าตามมาตรฐานการตลาดและการบริโภค เป็นประเด็นสำคัญของการพัฒนาอย่างองค์รวมตามวัตถุประสงค์ของโครงการหลวง “ช่วยชาวเขา ช่วยชาวเรา ช่วยชาวโลก” ซึ่งนำไปปฏิบัติในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงและสถานีเกษตรหลวงทั้ง ๓๙ แห่ง

สิ่งแวดล้อม

ฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของ

ดิน น้ำ และป่าไม้

1. ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง : ปลูกหญ้าแฝกป้องกันการชะล้างของดิน
2. ปลูกพืชในระบบอนุรักษ์ : แปลงรับน้ำใต้
3. เมื่าระวังการปนเปื้อนของโลหะหนัก
4. สร้างฝายชะลอน้ำ
5. พัฒนาสู่ชุมชนคาร์บอนต่ำ

สังคม

พัฒนาชุมชนเข้มแข็ง

พึ่งพาตนเองได้

1. เสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. พัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม
3. จัดตั้งกลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเยาวชน กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี
4. ส่งเสริมสุขภาพอนามัยและการศึกษา
5. เมื่าระวังยาเสพติด

เศรษฐกิจ

เสริมสร้างรายได้ยั่งยืน

1. ส่งเสริมอาชีพ ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ : วิจัยพัฒนาพืชใหม่อย่างต่อเนือง
2. พัฒนาระบบจัดการหลังการเก็บเกี่ยว
3. ดำเนินงานการตลาด
4. พัฒนาเทคโนโลยีการแปรรูปสินค้า เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม
5. พัฒนาอาชีพนอกภาคเกษตร : หัตถกรรม

“ช่วยชาวเขา ช่วยชาวเรา ช่วยชาวโลก”

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
แนวปฏิบัติของการพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูง

ระยะที่ ๔ สืบสาน รักษา ต่อยอดงานโครงการหลวง

พระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวในการสืบสานรักษาและต่อยอดงานโครงการหลวงเพื่อพัฒนาพื้นที่สูงของประเทศไทยโดยรวมสู่ระดับนานาชาติ เข้าสู่ความเป็นสากลตามแนวทางของโมเดลของการพัฒนาทางเลือก เป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (UN-SDGs) ทั้ง ๑๗ ประการ ซึ่งมูลนิธิโครงการหลวงสามารถดำเนินงานได้อย่างครบถ้วนและเป็นแบบอย่างของการพัฒนาตามแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ต่อพื้นที่อื่นทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติทำให้เกิดความสำเร็จตามกรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก ในปี ค.ศ. ๒๐๓๐ จากการพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืนครอบคลุมในทุกมิติต่อไป

โมเดลของโครงการหลวงจึงเป็นแนวปฏิบัติที่ดี และเป็นไปตามแนวพระราชดำริพระราชทาน ๔ ประการภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และด้วยหลักการ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” ซึ่งรูปแบบการปฏิบัติงานของโครงการหลวง จึงมีวิวัฒนาการของการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยการมีส่วนร่วมที่สำคัญของผู้ปฏิบัติงานในทุกภาคส่วน และรวมไปถึงชุมชนชาวเขา ยังผลให้เกิดความสำเร็จตามเป้าหมายสูงสุด คือ ความมั่นคง และยั่งยืนของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งมีผลต่อความมุ่งมั่นในการพัฒนา เพื่อชาวเขา ชาวเรา และชาวโลกอย่างแท้จริง

ผลของการพัฒนาตามแนวปฏิบัติพระราชทานที่เรียกว่า “โครงการหลวงโมเดล” หรือแนวปฏิบัติที่ดีของการพัฒนาทางเลือกเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนนี้ ทำให้ราษฎรในพื้นที่เลิกปลูกฝิ่นหันมาทำการเกษตรที่ถูกต้อง สร้าง

โครงการหลวงโมเดล: ศาสตร์พระราชา

เศรษฐกิจแบบพอเพียงแก่ชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ได้รับการฟื้นฟูกลับคืนสู่ความสมดุล สังคมและชุมชนชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงเกิดความเข้มแข็ง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นสุขและเป็นแบบอย่างของการพึ่งพาตนเอง บรรลุสู่จุดหมายของความพอเพียง ความมั่นคง และความปลอดภัยอย่างยั่งยืนตลอดไป ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์การสหประชาชาติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สืบสาน รักษา ต่อยอด

...งานพัฒนาทางเลือกที่มั่นคงและยั่งยืนตามแบบโครงการหลวง

สืบสาน..พระราโชบายและ การพัฒนาทางเลือกที่ยั่งยืน ตามแบบโครงการหลวง

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว) องค์นายกิตติมศักดิ์ มูลนิธิโครงการหลวง ทรงมีพระราชปณิธานที่จะสืบสาน รักษา และต่อยอดงานโครงการหลวง ซึ่งกำเนิดขึ้นจากพระราชประสงค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยภูเขา ลดการปลูกฝิ่น และฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธาร จึงมุ่งมั่นดำเนินงานวิจัยและพัฒนาทางด้านต่าง ๆ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาให้ชุมชนโครงการหลวงอยู่ดีกินดี มีความสุข และยั่งยืน โดยเมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการมูลนิธิโครงการหลวงชุดใหม่ เพื่อสืบสาน รักษาและต่อยอดโครงการหลวง เพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง และเป็นประโยชน์โดยรวมแก่ปวงประชา

การพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนตามแบบโครงการหลวง นับเป็นยุทธวิธีการปฏิบัติงานเพื่อแก้ไขปัญหาในการพัฒนาเกษตรที่สูง ได้แก่ แก้ไขปัญหาการปลูกพืชเสพติด ซึ่งเดิมแก้ไขโดยการใช้กฎหมายควบคุม/ป้องกัน/ปราบปรามด้านเดียว แต่การดำเนินงานแบบโครงการหลวง มุ่งเน้นการพัฒนาทางเลือกในการเกษตรแขนงต่าง ๆ ทดแทนพืชเสพติดโดยมีกฎหมายสากล และกฎหมาย

ไทยกำกับการพัฒนาอย่างสอดคล้อง ช่วยแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ ความยากจน ความหิวโหย ด้วยการวิจัย พัฒนา ส่งเสริมการประกอบอาชีพด้านการเกษตรและนอกภาคการเกษตรที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างเหมาะสม และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของคนและชุมชน

มูลนิธิโครงการหลวงมุ่งสืบสานงานตามแนวทางการดำเนินงานตลอดระยะเวลา ๕๐ ปีที่ผ่านมา ซึ่งกล่าวโดยรวมได้ว่า เมื่อชาวเขาเลิกการปลูกฝิ่นเปลี่ยนมาเป็นการปลูกพืชอาหารเพื่อบริโภคในครัวเรือน รวมทั้งปลูกพืชเขตหนาวและกิ่งหนวที่สร้างรายได้เพียงพอเพียง ซึ่งเป็นการนำองค์ความรู้ของมูลนิธิโครงการหลวงไปดำเนินการเพาะปลูกพืชที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ใช้พื้นที่น้อยและใช้พื้นที่อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งลดการบุกรุกพื้นที่ป่า ทำให้ป่าต้นน้ำลำธารบนพื้นที่สูงได้ฟื้นตนเอง และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญของประเทศ นอกจากนี้ชุมชนโครงการหลวงยังได้รับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการพัฒนาคนในชุมชนในด้านการศึกษา สาธารณสุข และสุขอนามัย ครัวเรือน รวมทั้งสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารให้คงความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติ อาจจะถือว่าประเทศไทยเป็นประเทศแรกที่เริ่มทดลองปฏิบัติการพัฒนาอย่างเป็นระบบ โดยการบูรณาการการปฏิบัติงานพัฒนาในสาขาต่าง ๆ เข้าด้วยกันเป็นโครงการหลวงโมเดล นับเป็นแนวปฏิบัติงานที่ดีที่สามารถพัฒนาแบบ

องค์กรอย่างครบวงจรที่ครอบคลุมทุกมิติทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่ได้รับการยอมรับจากองค์การสหประชาชาติในการนำไปสู่การพัฒนาอย่างกว้างขวางในประเทศต่าง ๆ อาทิ ราชอาณาจักรภูฏาน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา จึงนับว่าเป็นแบบอย่างของการพัฒนาพื้นที่สูงของประเทศต่าง ๆ

รักษา..เป้าหมายและความสำเร็จของโครงการหลวง เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

มูลนิธิโครงการหลวงยังคงมุ่งรักษาเป้าหมายการพัฒนาตามโครงการหลวงโมเดลอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์มูลนิธิโครงการหลวง ระยะ ๔ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๒-๒๕๖๕) โดยกำหนดวิสัยทัศน์ “มุ่งมั่นสืบสาน รักษา และต่อยอดงานวิจัยและพัฒนาคนและชุมชนโครงการหลวงให้มีความรู้พุงตัวได้ มีความเจริญ และสามารถพึ่งตนเองได้ และรักษาดินน้ำและป่าให้เป็นประโยชน์ รวมทั้งเป็นต้นแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน” ซึ่งมีเป้าหมายการดำเนินงานที่สำคัญ คือ (๑) เกษตรมีรายได้พอเพียง มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีความสุข (๒) ชุมชนเข้มแข็งและเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (๓) สิ่งแวดล้อมได้รับการฟื้นฟูและดูแลรักษาอย่างยั่งยืน และ (๔) มูลนิธิโครงการหลวงมั่นคง ยั่งยืน และพึ่งพาตนเองได้ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙) ที่กำหนดวิสัยทัศน์ประเทศไทยดังนี้ “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ขององค์การสหประชาชาติทั้งนี้เพื่อพัฒนาชุมชนในพื้นที่โครงการหลวงให้เป็นแบบอย่างในการแก้ไขปัญหาความยากจนความหิวโหยทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก ในด้านความยั่งยืน เน้นการพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญ สร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง การผลิตและ

การบริโภคเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดีขึ้น มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืน ประชาชนทุกภาคส่วนยึดถือและปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีความสอดคล้องกับการปฏิบัติงานมูลนิธิโครงการหลวงใน ๓ ด้าน ในประเด็นที่สำคัญ ดังนี้ (๑) ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน (๒) ด้านการสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม (๓) ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่ดำเนินงานในการพัฒนาเกษตรบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนตามแนวทางของมูลนิธิโครงการหลวงนั้น ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องมีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ข้อคิดเห็น และประสบการณ์ในการพัฒนาที่สูงอย่างยั่งยืนระหว่างกันอย่างต่อเนื่องเป็นการดำเนินงานแบบบูรณาการ โดยร่วมมือกับทุกภาคส่วน ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้อนุมัติแผนแม่บทศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ระยะ ๖ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๕) เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๙ เพื่อเป็นแผนปฏิบัติงานเชิงบูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการสนับสนุนงานของมูลนิธิโครงการหลวง ให้เกิดความยั่งยืนตามแนวพระราชดำริพระราชทานข้างต้น รวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ของการพัฒนาพื้นที่สูง สำหรับเกษตรกร นักศึกษา และผู้สนใจทั้งภายในประเทศและต่างประเทศตามแนวทางการพัฒนาทางเลือกตามแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practices) ตามรูปแบบของโครงการหลวงโมเดล

ต่อยอด..การพัฒนาเพื่อชาวเขา ชาวเรา และชาวโลก

การดำเนินงานของโครงการหลวงตลอดระยะเวลา ๕๐ ปี ที่ผ่านมา มีผลงานเป็นที่ประจักษ์และได้รับการยอมรับว่าเป็นต้นแบบของการพัฒนาทางเลือกที่ดีและมีความยั่งยืน สามารถนำไปเป็นต้นแบบของการพัฒนาในพื้นที่อื่น ๆ ทั้งในและต่างประเทศได้เป็นอย่างดี

และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนตาม Sustainable Development Goals (SDGs) ที่ประชาคมโลกตกลงร่วมกันที่จะใช้เป็นกรอบในการดำเนินงานด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลกจวบจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๗๓ (ค.ศ. ๒๐๓๐)

เพื่อให้เกิดการต่อยอดการดำเนินงานตามแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงพระราชทานไว้มูลนิธิโครงการหลวง จึงกำหนดจัดสัมมนา “International Conference on Rising to the Challenge of Sustainable Development Goals (SDGs) through Sustainable Highland Development: The Royal Project Model” ในวันที่ ๑๙-๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๒ เพื่อน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ที่พระราชทานโครงการหลวง และเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานพระราโชบายในการสืบสานรักษาและต่อยอดงานโครงการหลวงเพื่อเป็นเผยแพร่ผลการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สูงของโครงการหลวงตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

มูลนิธิโครงการหลวง ได้รวบรวม วิเคราะห์ และสรุปข้อมูลความรู้จากแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้ทรงพระราชทานไว้จนปัจจุบันกลายเป็นการพัฒนาทางเลือก

ตามแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ตามรูปแบบโครงการหลวงโมเดล เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางจากการแก้ไขปัญหาบนที่สูงในทุกมิติทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่น และสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (UN-SDGs) ที่สามารถช่วยเหลือคนบนที่สูงและพื้นที่ราบให้ได้รับประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้เกิดคุณูปการและการนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม และสภาพแวดล้อมบนพื้นที่สูงทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ พร้อมทั้งเกิดประโยชน์อย่างแพร่หลายต่อประชาชนทั้งชาวไทยและต่างประเทศต่อไปภายใต้ความร่วมมือของทุก ภาคส่วนผลสำเร็จที่ได้รับจากการประชุมวิชาการนานาชาตินี้ จะนำไปเผยแพร่งานโครงการหลวงด้านการพัฒนาทางเลือกบนเวที CND 63 ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย เนื่องจากเป็นเวทีสำคัญในการขับเคลื่อนการปฏิบัติงานตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ ต่อไป

มูลนิธิโครงการหลวง ได้ตั้งศูนย์พัฒนาโครงการหลวง เลือดตอ ขึ้นเป็นพื้นที่ดำเนินการพัฒนาแห่งที่ ๓๙ เมื่อช่วงปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๙ สืบเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่บนภูเขาสูงห่างไกล ทุรกันดาร์ และเป็นพื้นที่ที่ยังคงมีการปลูกฝิ่น (จากรายงานของสำนักงานป้องกันและ

ปราบปรามยาเสพติดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๒ มีพื้นที่ปลูกฝิ่น ๒๐๔ ไร่ต่อมาเพิ่มขึ้นเป็น ๓๕๕.๖๙ ไร่ใน พ.ศ. ๒๕๕๘/๒๕๕๙) รวมทั้งเริ่มมีการบุกรุกขยายพื้นที่เพื่อปลูกข้าวโพดประชากรมีฐานะยากจนไม่มีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพ มูลนิธิโครงการหลวงจึงนำรูปแบบการพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูงของโครงการหลวงโมเดลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ทรงพระราชทาน ไปเป็นแนวทางการปฏิบัติงานในการแก้ไขปัญหาของชุมชนในพื้นที่บ้านเลอตอ ตำบลแม่ตื่น อำเภอรอดมาต จังหวัดตาก โดยตั้งเป็นศูนย์พัฒนาโครงการหลวงเลอตอประกอบกับเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีพระราโชบายในการสืบสาน รักษา และต่อยอดงานโครงการหลวง เพื่อสร้างสุขแก่ปวงประชา

การนำรูปแบบความสำเร็จของโครงการหลวงโมเดลไปต่อยอดการพัฒนาสู่พื้นที่อื่นทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

จากผลการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สูงของมูลนิธิโครงการหลวงที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูงและต่อเนื่อง เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางจากการแก้ไขปัญหาและทำให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นต้นแบบของการพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูงอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน มีหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ นำรูปแบบโครงการหลวงโมเดลไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพื้นที่สูงอื่น ๆ ที่ห่างไกลและทุรกันดาร ได้แก่

(๑) การนำรูปแบบความสำเร็จของโครงการหลวงโมเดลไปต่อยอดการพัฒนาสู่พื้นที่อื่นในประเทศโดยสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

จากผลสำเร็จของโครงการหลวงที่ก่อให้เกิด “ต้นแบบของการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน” และความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปัญหาพื้นที่สูงที่มีผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน และสร้างผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ

ดังนั้น รัฐบาลจึงมีเป้าหมายดำเนินการพัฒนาพื้นที่สูงโดยยึดรูปแบบการดำเนินงานของโครงการหลวง เป็นแนวทางในการดำเนินงานทั้งนี้คณะรัฐมนตรีได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้ง “สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)” ขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ เพื่อทำหน้าที่ดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยให้เป็นองค์กรที่มีลักษณะองค์กร ภารกิจหน้าที่ และการบริหารจัดการที่มีมูลนิธิโครงการหลวงเป็นต้นแบบและมีการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกัน โดยดำเนินการวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้สำหรับใช้ขับเคลื่อนการพัฒนาในพื้นที่ดำเนินงานของโครงการหลวงและพื้นที่สูงอื่น ๆ โดยมุ่งงานวิจัยที่ตรงตามความต้องการของชุมชน และสถานการณ์ของพื้นที่สูง เพื่อให้ชุมชนสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้ทันที และการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนบนพื้นที่สูงมีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สังคมและชุมชนมีความเข้มแข็ง และสิ่งแวดล้อมได้รับการอนุรักษ์ฟื้นฟูให้มีความสมบูรณ์และใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน โดยใช้แนวทางและวิธีการปฏิบัติงานแบบโครงการหลวง คือเป็นการพัฒนาในเชิงพื้นที่ อย่างสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีพและการประกอบอาชีพ ด้วยการใช้องค์ความรู้ในการสร้างการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง โดยการดำเนินงานมีเจ้าหน้าที่

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง เป็นผู้ปฏิบัติงานพัฒนาในพื้นที่ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน และการบูรณาการกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีมูลนิธิโครงการหลวงเป็นต้นแบบของการพัฒนา และทำหน้าที่ให้การปรึกษา สนับสนุน และเชื่อมโยงการดำเนินงานซึ่งกันและกัน ภายใต้หลักการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สูงตามแนวทางโครงการหลวง หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และหลักการเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา

ปัจจุบันสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ได้นำผลโครงการหลวงโมเดลไปปรับใช้ในการพัฒนาพื้นที่สูงอื่น ๆ เนื่องจากพื้นที่สูงเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของทั้งประเทศซึ่งมีความสำคัญอย่างมาก และมีประชาชนอาศัยอยู่จำนวนมาก ประกอบกับปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกำลังถูกบุกรุกและทำลายมาก นอกจากนี้ ยังมีปัญหาด้านสังคมและความมั่นคง ชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ห่างไกล ทุรกันดาร หรืออยู่ติดชายแดน จึงจำเป็นอย่างมากที่พื้นที่สูงจะต้องได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้อง เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

อย่างมั่นคง ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม โดยดำเนินงานภายใต้ชื่อ “โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง” จำนวน ๔๔ แห่ง ใน ๘ จังหวัด ๖๑๖ กลุ่มบ้าน “โครงการถ่ายทอดองค์ความรู้โครงการหลวงและพัฒนาศักยภาพชุมชนบนพื้นที่สูง” ซึ่งดำเนินการร่วมกับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) จำนวน ๗๘๕ ศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.) และ “โครงการรักษาน้ำเพื่อพระแม่ของแผ่นดิน” ซึ่งดำเนินการร่วมกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และหน่วยงานร่วมบูรณาการใน ๑๑ พื้นที่ ๗ จังหวัด จำนวน ๑๒๖ กลุ่มบ้าน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนที่อยู่ห่างไกลและทุรกันดารเป็นอย่างมาก

(๒) การนำรูปแบบความสำเร็จของโครงการหลวงโมเดลไปต่อยอดการพัฒนาสู่พื้นที่อื่นในต่างประเทศ

มูลนิธิโครงการหลวงดำเนินโครงการความร่วมมือทางวิชาการระหว่างประเทศร่วมกับสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง เพื่อสนับสนุนการแก้ไขปัญหาเสถียรและปัญหาความยากจน และการทำเกษตรแบบเลื่อนลอย

ที่ส่งผลต่อปัญหาการใช้พื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูง โดยการพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนตามรูปแบบโครงการหลวงโมเดล ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลาง และเป็นการพัฒนาที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยการช่วยเหลือชุมชนชาวเขาให้ได้รับความมั่นคงด้านอาหาร มีรายได้พอเพียง มีสุขภาพที่ดีขึ้น และชุมชนเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งโครงการหลวงโมเดลเกิดผลสำเร็จเป็นที่ประจักษ์ในการกำจัดการปลูกฝิ่นและพื้นที่สูงของประเทศไทย และได้รับการยอมรับในรูปแบบการพัฒนาอย่างกว้างขวาง ทำให้นานาชาติให้ความสนใจในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากความสำเร็จและประสบการณ์ในการพัฒนาพื้นที่สูงในรูปแบบต่าง ๆ

มูลนิธิโครงการหลวงได้นำโครงการหลวงโมเดลไปใช้ในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงและการทดแทนการปลูกพืชเสพติด ในพื้นที่แขวงอุดมไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พื้นที่รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา และในหลายพื้นที่ของราชอาณาจักรภูฏาน โดยมูลนิธิโครงการหลวงสนับสนุนการพัฒนาเจ้าหน้าที่และเกษตรกรในพื้นที่ ผ่านการฝึกอบรมและให้คำปรึกษาด้านการเกษตร ตามความต้องการของประเทศนั้น ๆ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง ซึ่งการดำเนินความร่วมมือในระยะที่ผ่านมาช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในพื้นที่ และช่วยเสริมสร้างความร่วมมือการดำเนินงานระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

มูลนิธิโครงการหลวง ได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนการปฏิบัติงานตามเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals: SDGs) และได้รับเชิญให้ไปเผยแพร่ผลความสำเร็จในการปลูกพืชทดแทนฝิ่น โดยการพัฒนาทางเลือก ในการประชุมคณะกรรมการยาเสพติด (Commission on Narcotic Drugs: CND) ณ กรุงเวียนนา สาธารณรัฐออสเตรีย เป็นการประชุมที่สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่ง

สหประชาชาติ (UNODC) ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประเทศสมาชิก จำนวน ๕๓ ประเทศ และองค์กรที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันทบทวนประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับปัญหาเสพติด และมาตรการที่ใช้แก้ปัญหาอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งการประชุม CND สมัยที่ ๖๐ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๐ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพัชรกิติยาภา นเรนทิราเทพยวดี กรมหลวงราชสาริณีสิริพัชร มหาวัชรราชธิดา (พระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา พระอิสริยยศขณะนั้น) ทรงรับการทูลเกล้าฯ ถวายตำแหน่ง ทูตสันถวไมตรีของ UNODC และได้ทรงมีพระดำรัสเกี่ยวกับการแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาเสพติด โดยคำนึงถึงสภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิตอย่างแท้จริงของผู้คนในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ ทรงยกตัวอย่างแนวทางการพัฒนาทางเลือกตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ที่ทรงให้ความสำคัญต่อสภาพปัญหาและความเป็นอยู่ที่แท้จริงของราษฎรชาวไทยภูเขาที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่สูงอันห่างไกล ซึ่งมูลนิธิโครงการหลวงได้ถือเป็นแนวทางปฏิบัติมาโดยตลอด

โครงการหลวงโมเดลกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของ องค์การสหประชาชาติ (UN-SDGs)

ผลการดำเนินงานโครงการหลวงตามแนวพระราชดำริ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานไว้เกี่ยวกับงาน โครงการหลวงโดยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ทรงพระราชทานไว้ และประสบความสำเร็จ โดยเป็น แนวทางของการพัฒนาทางเลือก โดยวิธีการและการปฏิบัติงานของโครงการหลวง ตลอดระยะเวลา ๕๐ ปี ก่อให้เกิดความสำเร็จ ที่นำไปสู่ความสุขในการดำเนินชีวิต และสร้างสัมฤทธิ์ผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง และได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและ ต่างประเทศ และสอดคล้องอย่างชัดเจนต่อนโยบาย

การพัฒนาอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติ (UN-SDGs) ที่ผู้นำจากประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติ มีมติ รับรองเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ในการประชุม สมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ (United Nations General Assembly-UNGA) ในวันศุกร์ที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๘ เพื่อเป็นวาระแห่งการพัฒนาของโลกในอีก ๑๕ ปีข้างหน้า (ค.ศ. ๒๐๑๖-๒๐๓๐) โดยมีเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนจำนวน ๑๗ เป้าหมาย ซึ่งการดำเนินงาน ของมูลนิธิโครงการหลวงได้มุ่งเน้นการพัฒนาที่ ครอบคลุมในมิติของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนดังนี้

- เป้าหมายที่ ๑ ขจัดความยากจนทุกรูปแบบ ทุกชุมชนบนพื้นที่สูงที่ห่างไกล
- เป้าหมายที่ ๒ ขจัดความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหาร โดยการเกษตรที่เหมาะสมและยั่งยืน
- เป้าหมายที่ ๓ พัฒนาการสุขภาพและสุขอนามัยที่ดีของทุกคนในทุกช่วงอายุ
- เป้าหมายที่ ๔ พัฒนาการศึกษาทุกระดับให้เท่าเทียมและทั่วถึง และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน
- เป้าหมายที่ ๕ บรรลุความเท่าเทียมทางเพศ และพัฒนาบทบาทสตรีและเด็กผู้หญิง
- เป้าหมายที่ ๖ รับรองการมีน้ำสะอาดใช้อย่างพอเพียง และมีการจัดการน้ำที่ยั่งยืน
- เป้าหมายที่ ๗ พัฒนาการมีพลังงานไว้ใช้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน
- เป้าหมายที่ ๘ พัฒนาการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องครอบคลุมและยั่งยืน
- เป้าหมายที่ ๙ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และส่งเสริมการปรับตัวให้สามารถพัฒนา ได้อย่างยั่งยืนและทั่วถึง
- เป้าหมายที่ ๑๐ สร้างอาชีพและลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ
- เป้าหมายที่ ๑๑ พัฒนาการตั้งถิ่นฐานของชนเผ่าที่มั่นคงและมีความปลอดภัย
- เป้าหมายที่ ๑๒ กำหนดแผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน
- เป้าหมายที่ ๑๓ กำหนดมาตรการเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- เป้าหมายที่ ๑๔ อนุรักษ์และใช้ประโยชน์และทรัพยากรน้ำเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- เป้าหมายที่ ๑๕ ปกป้อง ฟื้นฟู และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน
- เป้าหมายที่ ๑๖ ส่งเสริมสังคมสงบสุข ยุติธรรม สามัคคี เพื่อการพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีที่สงบและมีสันติ
- เป้าหมายที่ ๑๗ สร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

โครงการหลวงโมเดล นับเป็นปฏิบัติการสูงสุดที่มีความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้ง ๑๗ ด้านขององค์การสหประชาชาติ ที่มุ่งหวังขจัดความหิวโหยและความอดอยากทุกรูปแบบแก่ประเทศต่าง ๆ ในโลก โครงการหลวงจึงนับเป็นหนึ่งในความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ของประเทศไทย ในการพัฒนาทางเลือกบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน สามารถแก้ปัญหาความยากจน การขาดโอกาสในการดำรงชีวิต ปัญหาฝิ่น และการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งเป็นปัญหาที่สะสมมานานของชาวเขาบนพื้นที่สูงที่ห่างไกล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ พระราชทานแนวทางการนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาคนบนพื้นที่สูง ส่งผลให้การปลูกฝิ่นในพื้นที่ค่อยลดลงและหมดไป กลายเป็นพื้นที่เพาะปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ที่สร้างรายได้ให้แก่ชาวไทยภูเขาได้อย่างพอเพียง

สถาบันเรียนรู้

การพัฒนาพื้นที่สูง มูลนิธิโครงการหลวง

พระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จะสืบสาน รักษา และต่อยอดงานโครงการหลวง จึงเป็นผลให้เกิดการนำเอาความสำเร็จของโครงการหลวงสู่การเรียนรู้ จาก ๕๐ ปีของการดำเนินงานของมูลนิธิโครงการหลวง ที่ประสบผลสำเร็จอย่างสูงสุด ก่อให้เกิดการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รูปแบบของการพัฒนาทางเลือก (Alternative Development) ของโครงการหลวงโมเดล ได้กลายเป็นรูปแบบการปฏิบัติที่ดีของการพัฒนาที่องค์การสหประชาชาติเสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาปัญหาของพื้นที่ อาทิ UNDP, UNODC, FAO นำไปเป็นแนวทางปฏิบัติพัฒนาในหลายภูมิภาคของโลก ตามแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (UN-SDGs) นับว่าเป็นการปฏิบัติจากบทเรียนที่ดี (Best Practice) และเป็นไปตามแนวทางพัฒนาอย่างบูรณาการตามรูปแบบโครงการหลวงได้ดำเนินการปฏิบัติพัฒนาภายใต้หลักการพัฒนา ตามพระราชดำริอันได้แก่ (๑) เข้าใจ (๒) เข้าถึง และ (๓) พัฒนาภายใต้หลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การดำเนินการดังกล่าวได้รับการยอมรับและได้รับความเชื่อถือในวงวิชาการอย่างกว้างขวาง โดยได้มีการศึกษาและเรียนรู้กระบวนการพัฒนาทางเลือกอย่างจริงจังเป็นระบบและนำไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล อันเป็นผลต่อการพัฒนาพื้นที่สูงเป็นอย่างดีในพื้นที่และผลของการปฏิบัติพัฒนาของโครงการหลวงทั้ง ๓๙ แห่ง ได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ของนักวิชาการ อาจารย์ นักศึกษา นักเรียน ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อเกษตรกรในแต่ละปีจะมีผู้สนใจเข้าเรียนรู้ในศูนย์ต่าง ๆ ของการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ เฉลี่ยปีละกว่า

๕๐๐,๐๐๐ คน ได้รับการยอมรับในองค์ความรู้ และการปฏิบัติพัฒนาอย่างดี และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นทั้งในและต่างประเทศอีกด้วย สำหรับประเทศไทย หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สูง เช่น กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และหน่วยงานต่าง ๆ ได้นำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานในขณะที่สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูงได้นำไปปฏิบัติพัฒนาอย่างเต็มรูปแบบในพื้นที่ ๘ จังหวัด จำนวน ๔๔ โครงการ

นอกจากการขยายองค์ความรู้สู่การปฏิบัติดังกล่าวแล้ว จากผลสำเร็จในการดำเนินการพัฒนาทางเลือกตามโครงการพัฒนาของโครงการหลวงทำให้ได้รับการรับรองจากองค์การพัฒนาต่าง ๆ ทั้งในระดับโลกและภูมิภาคด้วย จนเกิดการยอมรับอย่างสูงในการนำไปประยุกต์ใช้พัฒนาในประเทศต่าง ๆ ทั้งในภูมิภาคอาเซียนและในภูมิภาคอื่นของโลก โดยองค์การพัฒนา UNODC ขององค์การสหประชาชาติ ได้นำไปพัฒนาในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ในประเทศอเมริกาใต้ เช่น โคลัมเบีย และเปรู เป็นต้น โดยเฉพาะราชอาณาจักรภูฏานได้นำไปประยุกต์ใช้และก่อตั้งเป็น โครงการหลวงภูฏาน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอีกด้วย จึงนับได้ว่าการพัฒนาทางเลือกของ

โครงการหลวงเป็นรูปแบบตามแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ที่ได้รับการประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลาย โดยหน่วยงานพัฒนา และสถาบันการศึกษาทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างกว้างขวาง ในพื้นที่สูงในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก จึงมีแรงผลักดันให้ ดำเนินการรวบรวมองค์ความรู้จากพื้นที่โครงการหลวง ๓๙ แห่ง เป็นสถาบันการเรียนรู้อย่างเป็นทางการ

สถาบันเรียนรู้ การพัฒนาพื้นที่สูง มูลนิธิโครงการหลวง จะเป็นสถาบันที่จะสามารถดำเนินการ ในด้านวิชาการ การวิจัย การพัฒนาความรู้ในลักษณะ ของการเรียนรู้ในหลายมิติ อาทิ การเรียนรู้ผ่านสื่อสังคม ออนไลน์ (Electronic Learning) การเรียนรู้อย่างเป็นทางการ (Formal Education/Learning) การฝึกอบรม และการศึกษาวิจัยขั้นสูงสำหรับนักวิชาการ อาจารย์ นักพัฒนาและนักบริหารในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และ

สิ่งแวดล้อม อันจะสามารถนำความรู้จากแนวปฏิบัติ ที่ดีไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาได้อย่างถูกต้องตาม หลักวิชาการมีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผล และ ความสำเร็จได้

มูลนิธิโครงการหลวงได้คำนึงถึงความสำคัญ ของการพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืนแบ่งเป็นระบบ และมีรูปแบบที่ชัดเจนโดยเฉพาะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ที่เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอันจะเป็นประโยชน์ ต่อมวลมนุษยชาติอย่างแท้จริงดังนั้นการจัดตั้ง**สถาบันเรียนรู้การพัฒนาพื้นที่สูง มูลนิธิโครงการหลวง** โดยองค์ความรู้ ประสบการณ์ และกลไกการปฏิบัติงาน พัฒนาเพื่อไปสู่แนวทางการพัฒนาทางเลือกสู่ความยั่งยืน ขององค์การสหประชาชาติ จึงเป็นเป้าหมายสำคัญสูงสุด ในการบูรณาการการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน สืบไป

มูลนิธิโครงการหลวง

เลขที่ ๖๕ หมู่ ๑ ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๕๓๘๑ ๐๗๖๕-๖๘
โทรสาร ๐ ๕๓๓๒ ๔๐๐๐
อีเมล pr@royalproject.org

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

เลขที่ ๖๕ หมู่ ๑ ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๕๓๓๒ ๘๔๙๖-๙๘
โทรสาร ๐ ๕๓๓๒ ๘๔๙๔, ๐ ๕๓๓๒ ๘๒๒๙
อีเมล info@hrdi.or.th